Nicolae Steinhardt ÎNTRE LUMI

Convorbiri cu Nicolae Baciul alternative

DACIA

alternative

Pe Nicu l-am cunoscut în 1954, la Câmpulung, unde eu locuiam clandestin, cu acte false şi cu alt nume, şi unde a venit să mă vadă. El venise pentru rtoica, dar a aflat că sunt şi eu acolo. Nu mă cunoştea şi i-am fost recomandat ca o curiozitate pe care a venit s-o cunoască. întâlnirea noastră a avut un caracter fulgerător. Adică ne-am declarat şi ne-am constatat prieteni din copilărie şi perfect şi total exhaustiv comunicanţi...

Ai. Paleoiogu

Colecţia Alternative

*

Coperta: Mihai Benea

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României

*

BĂCIIJT, NICOLAE

Intre lumi: convorbiri cu Nicolae Steinhardt / Nicolae Băciut.

Ed. a 3-a, rev. - Cluj-Napoca; Daria, 2006 ISBN 973-35-2057-8

I. Steinhardt, Nicolae

II. Băciut, Nicolae

821.135.1.09(047.53)

Cluj-Napoca: 400620 Str. Fabricii nr. 7, Et. î, Ap. 65,68

tel. 0264/45 21 78, Distribuţie 44 74 75, Contabilitate 41 13 80 O.P. 1, C.P. 160 e-mail:office@edituradacia.ro, www.edituradacia.ro

Bucureşti: sector 1, str. Aleea Griviţei, nr. 158, demisol tel. 021/771 22 48, O.P. 12

Satu Mare: 440167, B-dul Lalelei R13 et. VI ap. 18

tel. 0261/76 91 11; fax: 0261/76 91 12 Căsuţa poştală 509;

Piaţa 25 octombrie nr. 12 www.multiarea.roBaia Mare: 430061, str. Victoriei nr. 146 tel./fax: 0262/21 89 23 Târgu Mureş: 540362, str. Mâgurei nr. 34 tel./fax: 0265/13 22 87

Redactor: Mihaela Pop Tehnoredactor: Marius Lazany Comanda: 6031

în atenţia difuzorilor de carte:

Timbrul literar se virează la Uniunea Scriitorilor din România,

Cont RO 44 RNCB 510100000 1710001 BCR, Unirea

Convorbiri

EDITURA DACIA CLUJ-NAPOCA • 2006

Fiilor mei, Raul-Mihai şi Sergiu-Paul

In loc de prefaţă

N-am fost niciodată până la Rohia. N-am dus niciodată acest gând până la capăt - am amânat, deopotrivă din teamă şi din sfiiciune, împlinirea lui, de mai multe ori.

Şi cu toate acestea l-am simţit mereu aproape pe Nicolae Steinhardt. In primul rând prin scrisul său. Altfel, în puţinele noastre întâlniri, am avut sentimentul că N. Steinhardt nu-şi mai aparţinea. El, Sihastrul de la Rohia, era, de fiecare dată când ieşea în public, înconjurat de puzderie de lume, de prieteni sau simpli curioşi. Era o apariţie şi o prezenţă fascinantă. Părea mai degrabă rătăcitor printre oameni, o apariţie insolită şi contrariantă, coborâtoare parcă din alte timpuri. Mai ales tinerii

căutau să-i fie aproape - îl priveau şi-l ascultau cu religiozitate, ca pe un sfânt. Cred însă că sentimentul era reciproc. Şi N. Steinhardt îi agrea pe tineri. Şi îi făcea bine prezenţa lor. Ii privea cu bucurie şi cu o anume religiozitate şi el. Am constatat acest lucru şi din felul în care făcea lectura critică a cărţii tinerilor confraţi.

Cum n-am avut şansa să mă apropii prea mult de N. Steinhardt - erau toate locurile ocupate, aş spune acum, cu amărăciune - am recurs la un mod mai puţin obişnuit de a-l cunoaşte, dincolo de scrisul său, pe acest Sfânt: am început să-i scriu şi apoi să-l „provoc", scrisoare după scrisoare, cu câte „un lot" de întrebări.

Şi astfel, încet încet, s-a născut această lume Intre
lumi.

Sigur, o carte de dialoguri prin corespondenţă (pentru mine, cel puţin, care realizasem zeci de interviuri cu scriitori, pe viu) a fost altceva, o experienţă inedită şi singulară. Eşti privat, înainte de toate, de replica spontană, de întrebarea născută din replica interlocutorului.

Intre lumi a rămas, din păcate, doar începutul, prefaţa unei cărţi pe care aş fi vrut să o realizez cu N. Steinhardt, „încălzirea" pentru o adevărată carte de dialoguri. N-a fost să fie!

Pentru a-i da mai multă viaţă cărţii, am inclus şi scrisorile lui N. Steinhardt şi, în final, şi câteva din scrisorile pe care i le-am adresat eu. Este, cred eu, sper, totuşi, o carte recuperată, pe care N. Steinhardt nu ar fi scris-o dacă n-ar fi existat „provocarea". Ea completează, cât de puţin, imaginea celui care a fost pentru generaţia mea (optzecistă) cm model, un model
care, mai mult decât oricare altă generaţie, aveam nevoie. Mai e, această carte, încercarea de a prezenta un alt N. Steinhardt, pe cel care, din „singurătatea deplină" a Rohiei, dintre viaţă şi cărţi, nu refuza să comunice cu lumea. Pe toată perioada schimbului nostru epistolar am avut senzaţia că N. Steinhardt, care nu era în stare să facă rău nici unui fir de iarbă, încerca să mă protejeze. Trecut prin atâtea, n-ar fi vrut să se răsfrângă şi asupra mea tratamentul pe care i l-au aplicat cerberii regimului comunist. Aveam continua bănuială că scrisorile ne sunt citite, că întârzierile inexplicabile şi trucurile, cu „destinatar necunoscut" erau „opera cititorului interpus".

Această carte mai este, deopotrivă, gestul unui tânăr scriitor care l-a iubit şi preţuit pe N.Steinhardt, pe cel care a trăit voluptatea vieţii prin voluptatea lecturii, voluptatea trăirii prin voluptatea credinţei.

Şi pentru că n-am fost singur în atitudinea mea faţă de N. Steinhardt, în finalul acestei cărţi am inclus şi un dialog cu trei apropiaţi ai „Sihastrului": Al. Paleologu (un prieten de o viaţă), Mircea Oliv şi Ioan Pintea, cel care i-a înseninat bătrâneţile prin prezenţa sa.

Autorul

6

7

„Opera în sine stă dincolo de biografia cea mai amănunţită, mai exactă ori mai picantă" ______________________________

(4. II. 1986, Târgu-Lăpuş - data poştei)

— Stimate N. Steinhardt, vă rog să consideraţi atitudinea mea ca pe o reacţie firească a unui cititor care doreşte să se informeze şi care, căutând febril în dicţionare contemporane (puţine, nevoie mare!) şi în alte surse şi negăsind decât foarte puţine date, se adresează direct celui de care e interesat. Cred că e un privilegiu să poţi face acest lucru. Nu credeţi că dincolo de lectura cărţilor, cititorul se întreabă, adesea, cine e cel în tovărăşia căruia a consimţit să descopere câteva din

semnele lumii ? Care e biografia lui, cum a marcat aceasta conturarea cărţilor sale, ce valuri ale existenţei s-au pus în calea operei sale, câtă biografie a intrat în cărţile sale ? Câtă viaţă atâta literatură! - parcă spunea cineva. Sigur, există şi biografie palpitantă în relaţie cu

8

o operă ternă. Discuţia nu e de ieri, de azi, şi poate continua la nesfârşit.

Iată o pledoarie, sper nepatetică, şi o întrebare care nu poate evita pateticul: există date din biografia dv. care v-au marcat devenirea, scrisul?

— Stimate Nicolae Băciuţ, în dicţionare aţi găsit nu „puţine date", cum binevoiţi a spune, ci nimic. E firesc şi e drept. Dar puteţi găsi prea multe date într-un text al lui Virgil Bulat din „Steaua" şi altul al lui Ov. S. Crohmălniceanu din „România literară" publicate atunci când am împlinit şaptezeci de ani (1982) ori şi într-un dialog cu Maria Mailat în „Vatra" sau cu Ioan Pintea din „Tribuna". Şi în „Critică la persoana întâi" am cedat ispitei care îi pândeşte pe cei care au publicat puţin: aceea, deplorabilă, de a se referi stăruitor la elemente biografice şi la ei înşişi.

Mărturisesc: nu mă pândeşte deloc dorinţa multor amatori de literatură de a şti „cine e cel pe care-l citesc". M-am bucurat aflând - e mult de-atunci - că Georges Duhamel nu-şi tăinuia lipsa acestei curiozităţi. E poate o dovadă de egoism, de mărginire, dar atenţia mi se concentrează asupra operei şi persoana scriitorului o disting mai mult în penumbră, estompată oarecum în aura textului, în „haloul" ei luminos.

Cât priveşte partea a doua a întrebării - i-am răspuns încă înainte de a fi fost formulată de dvs., în „Opinia studenţească" nr. 1/1986, în cadrul unei

9

anchete despre cărţi - destin. Am arătat acolo cât de hotărâtoare a fost pentru mine întâlnirea cu Predoslovia la întuneric şi lumină de Al. Brătescu-Voineşti. „Opinia studenţească" nu-i o revistă foarte răspândită; îmi îngădui totuşi să nu repet cele deja scrise şi să supun unui mic efort de căutare pe curioşii de amănunte biografice.

Păşind de la literar la existenţial, nu ascund că am fost adânc marcat de anii 1959-1964.

— în ce măsură anumite elemente ale biografiei contribuie (pot contribui) la definirea personalităţii unui scriitor? (Am în vedere şi atitudinea dv. faţă de publicarea scrisorilor lui Mateiu Caragiale către Boicescu.)

— A! Iată-ne în punctul nevralgic: metoda biografică. Rămân la părerea pe care adesea am exprimat-o în scris şi oral. în tinereţele mele l-am citit cu desfătată plăcere pe Saint-Beuve. Dar cred că adevărul e de partea lui Proust, a lui Duhamel, a teoriei Werkimanenkritik. Metoda biografică ne poate ajuta să înţelegem pe autor, nu opera. Ne poate lămuri asupra felului cum a fost scrisă şi dezvălui unele amănunte interesante (nu zic ba), însă opera ca fapt, ca unicitate, ca miracol nu ne-o lămureşte deloc! Tot astfel ca şi pământul, cu lumea: geologia, paleontologia, biologia, antropologia ne pot fi de ajutor ca să aflăm cum a evoluat şi se prezintă cosmosul. Dar ce este pământul ori ce este cosmosul ori de ce există pământul sau de ce există cosmosul, (şi, în general, vorba lui Einstein, de ce există ceva), ştiinţele menţionate şi altele înrudite lor nu ne pot spune. Opera în sine, ca atare, stă dincolo de biografia cea mai amănunţită, mai exactă ori mai picantă, ea „scapă" biografiei, stă probabil chiar dincolo de puterea de înţelegere a celui care a compus-o, mai bine zis.

— Spuneaţi despre Mihai Şora: „acest mare singuratic al culturii române". Ce înseamnă a fi „mare singuratic" într-o cultură?

— Termenul „mare singuratic” l-a folosit şi Marin Preda. Ca să-l explic, trebuie să vă rog a-l primi ad litteram. Se cer două condiţii: să fie omul mare (atenţie! Mare, nu celebru) şi să fie cu adevărat singur, (îmi aduc aminte de o poveste a lui Somerset Maugham: Mexicanul pleşuv şi la explicaţia acestuia, a romancierului, îl numesc astfel pentru că era mexican şi pentru că era chel). Nu oricine poate pretinde a fi un singuratic. Un exemplu autentic imediat: Panait Istrati. Marele singuratic e gata să accepte izolarea, răceala celor din jur, refugiul total în interior. Nu-i pasă de „ce se spune”, nu bate pasul în ritm cu moda, o ţine pe drumul său. Se consideră închis într-o celulă, într-un clopot de vid, într-o găoace. Gândeşte, meditează, scrie pentru el însuşi. E de sine stătător, nu
nevoia să fie aprobat. E un soi de egotism de
10
11
ordin superior, de anahoret care-şi iubeşte semenii, dar nu e dispus să le jertfească bunul lor cel mai de preţ: independenţa lui, căci bunul acesta suprem nu e numai al singuraticului, ci mai ales al celorlalţi, al celor dimprejur. Ei, până la urmă, vor vedea că au avut nevoie să fie şi unul ori mai mulţi care nu au cedat, cărora nu le-a fost milă de ei înşişi, care au ascultat numai de glasul lăuntric, de daimonul lor socratic. Iată, un mare singuratic a fost şi Socrate, cu toate că era atât de vorbăreţ şi de înconjurat. A murit pe când ucenicii stăteau roată împrejur, dar însingurat, de dragul exclusiv al glasului lăuntric, îndârjindu-se în a nu da ascultare sfaturilor lor: şi n-a evadat, a făcut cum a ştiut el mai bine, cum l-a călăuzit voinţa lui.

— Ce preţuiţi mai mult la cei care vă înconjoară, tineri sau mai puţin tineri? Sunt, printre cei care vă sunt apropiaţi, tineri pe care i-aţi recomanda pentru ceea ce un contemporan ilustru, Constantin Noica,
numea „performanţă culturală”?

— Nu dau nume, nu am cădere s-o fac, deşi ar fi
multe.

„Performanţele culturale”? Da, desigur, da, mă rog. Mai degrabă aş pune accentul pe isprăvi de caracter, de ţinută (cum îmi place a zice), de etică artistică şi umană. Pricini de întristare şi dezamăgire sunt multe. Dar am încredere şi nu încetez a trage nădejde. Sentimentele pe care tinerii ar trebui să le cultive cu precădere? Al libertăţii şi al respectului de sine. Apoi să nu uităm, talentul nu-i o marfa bună de pus în circulaţie şi destinată vânzării; talentul nu-i un bun interschimbabil; drept vorbind, nu-i proprietatea celui talentat; e un depozit; nu e o marfa, e o taină, un sacrament cum spun catolicii. Trebuie dat la rodire cu grijă multă şi cuviinţă. Sau ca să vorbim în termeni mai puţin faloşi: talentul e în situaţia militarului în uniformă: se cade să se supravegheze când iese în oraş.

— Ce credeţi că înseamnă un destin împlinit pentru un scriitor? întrebarea are o mare încărcătură de naivitate. Dar dacă luăm destinul altfel? Ce înseamnă un scriitor ratat ? Ce poate rata pe un scriitor?

— Grea întrebare! Cred că un scriitor se poate rata iremediabil, se poate compromite cu uşurinţa cea mai fantastică. E puternic, ca orice artist. Dar nu e mai puţin fragil decât, bunăoară, civilizaţia însăşi. E în permanentă primejdie de a se depersonaliza, de a reintra în rândurile mânuitorilor de condei. Depersonalizarea, acesta-i pericolul de moarte. Nu cantitatea, nu succesul, nici chiar desăvârşirea stilistică ori nativă, important e să fi spus ce avea de spus, tot ce avea de spus, a se fi luptat cu el însuşi, cu „întâmplările”; important e a nu sfârşi copleşit de regrete, melancolie şi căinţă. Exemplu: Aurel Baranga şi scrisoarea lui citită la Cluj. Câtă jale e în mărturisirea aceea finală: să nu ajungă nimeni în situaţia de a trebui să o facă.

Să-i
12
13
fie de folos oricărui scriitor exemplul lui Baranga, să-l aibă în vedere necontenit, să se ferească a-l imita. Câtă j
î
vreme mai bate inima nu e prea târziu pentru a ne căi; dar şi căinţele acestea în ceasul al unsprezecelea, cinzeci şi nouă de minute şi treizeci de secunde, pe care j nici nu le mai putem rosti şi care, cine ştie, sunt
i
ascultate cu politeţe sastisită, ce sfâşietoare sunt.

— Ce conotaţii are sinceritatea pentru un critic în demersul său de ierarhizare şi valorizare ?

— Sinceritatea e bună şi recomandabilă în toate domeniile, şi autorului, şi criticului. Numai în domeniul moral nu: acolo se cere nu sinceritate, ci înfrânare şi progres. Acolo exemplul de evitat e al lui Gide: sinceritatea nu-i un criteriu valabil în morală. Sunt sincer, deci pot face orice (teza lui Gide) e un
A
sofism. In artă făţărnicia e o nenorocire şi o cale sigură spre eşec şi ridicol. E de altfel, o iluzie, „nu ţine”: nu există operaţie mai radiografică, mai dezvăluitoare de adevăr decât arta. Fariseismul în artă e o himeră, poate dura doar câteva clipe, pe urmă arta - adevărat judeţ de Apoi - dă totul pe faţă, fără milă şi cruţare.

Una din obligaţiile principale ce incumbă criticul este de a depista imediat sinceritatea ori artificialitatea operei analizate.

Când stăpâneşte sinceritatea: autorul: beat de osteneală şi fericire criticul: fericit de înţelegere şi admiraţie.
14

•— Ce înseamnă pentru un critic a face concesii ? Pentru un scriitor, în general ?

— înseamnă a se mutila, a se sinucide, a „se pierde”. Asta-i adevărata ratare pomenită de o întrebare precedentă.

Cât priveşte cronica laudativă, cititorul prea uşor şi iute îşi dă seama dacă izvorăşte din admiraţie ori complezenţă. Cât priveşte romanul, tot atât de uşor şi de iute se înţelege dacă a fost scris în deplină libertate
i
j ori coacta voluntas. Nici concesiile nu pot fi ascunse,
b
j sunt verişoare bune cu cerneala indelebilă.

I — Un critic poate face „gafe”? Ce semnificaţie are pentru el gafa ?

— Gafe poate face oricine. Ele nu se confundă cu
i
erorile materiale, scăpările din vedere, cu inadvertenţele. Gafa la critici este echivalentul erorii de diagnostic la medici. Pilda clasică e a lui Gide cu privire la Marcel Proust: l-a respins calificându-l „autor monden”. A gafat şi Saint-Beuve râzând de cei care îi recunoşteau geniul lui Stendhal (grozav se distra!) ori scriind atât de acru despre Balzac, ori de compătimitor şi distant despreBaudelaire. (Ceea ce m-a determinat Jsă-l consider pe Sainte-Beuve istoric excelent însă critic mediocru). Sunt şi gafe de vocabular, folosirea unor itermeni improprii. Traducând Where the Waste Land ţEnds - titlul poemului lui Eliot prin Unde sfârşeşte t>ustia. Că am atribuit altă dată, lui Jules Veme cartea
i

15
Zece mii de ani pe un bloc de gheaţă scrisă de Louis Henri Boissonade nu-i însă o gafă, e o simplă eroare grosolană. Gafa însă am săvârşit afirmând despre un mare scriitor contemporan că a refuzat să semneze declaraţia prin care se angaja să devină agent informator. Adevărul este că a semnat; că lucrurile au ieşit bine, că angajamentul a rămas literă moartă, că scriitorul şi-a ispăşit din belşug momentul de slăbiciune, că numai datorită admirabilei, neverosimilei sale absolute sincerităţi ştim că s-a produs semnarea, acestea toate nu scuză gafa mea.

— Ce ne puteţi spune despre judecăţi de genul: o carte exemplară, un scriitor important ş.a.m.d., întâlnite frecvent în finalurile de recenzii, cronici literare... Ce înseamnă gândire şablon în critică? Judecată şablon ?

— Şablonul înseamnă îngheţare, mumificare, mormânt, lavă împietrită, glaciaţiune, gaură neagră.

îmi aminteşte de un vers al lui Valeriu Bârgău: Caradaşca hipnotizantă din borcanul cu formol al profesoarei de naturale.

Cuvinte serbede ca „important”, „exemplar” dovedesc sărăcie şi lene ori grabă şi indiferenţă. Nu-s, cu toate acestea, întotdeauna improprii. Nu cred că există i cuvinte ciumate. Există doar probleme de amplasare, de racordare, de oportunitate. Scriitor este acela care găseşte cuvântul nimerit, singurul eficient, atât în
16
privinţa verbelor, cât şi a substantivelor şi adjectivelor. Cei mai depărtaţi de şabloane, cei mai îndemânatici în aflarea cuvântului necesar şi suficient mi se par a fi - în tonalităţi diferite - dintre contemporanii noştri cunoscuţi mie: Cioran şi Eugen Ionescu.

— Ce ne puteţi spune despre reacţiile scriitorilor pe care i-aţi comentat? Aţi primit „anonime”, telefoane etc? Aţi simţit răzbunări urmare a judecăţile do. de valoare? Direct sau indirect...

— Nu, niciodată. Socotesc că lipsa de anonime, telefoane, răzbunări se datoreşte mai ales lipsei mele de importanţă. Nu se alege fieştecine cu telefoane, ameninţări şi alte dovezi de consideraţie. Am izbutit - şi regret - să-l supăr pe Florin Manolescu. Supărarea a provenit dintr-o grăbită lectură a unui mic text al meu referitor la I. L. Caragiale, publicat în „România
L Literară”. Măcar să fi fost interpretarea textului meu cea presupusă de Florin Manolescu, tot prea tare cred j că s-a aprins. Observ o susceptibilitate exagerată a | scriitorilor faţă de critici. Se cuvine să fim mai destinşi.

: — Cum vedeţi suspiciunea în viaţa literară? In
i viaţa de toate zilele?

— In viata de toate zilele ori în viata literară e
I J
[oribilă şi constituie un fenomen grav, otrăveşte exis- itenţa oamenilor. Susceptibilitatea e tot o formă de [suspiciune, criticul neencomiastic e numaidecât bănuit Ide vrăjmăşie. Suntem bolnavi de bănuială. Toţi, nu
17
i
numai cei din lumea literelor. Alături de ură, invidie şi denunţ, suspiciunea e unul din cei patru cavaleri ai apocalipsului condiţiei omeneşti.

Octombrie 1986 „Vatra” nr. 2/1987
(Text scos de cenzură!)

— Aţi fost vreodată batjocorit? Ca om, ca scriitor?

— Oho! Din abundenţă, cu nemiluita, clătinat şi îndesat. Aceasta însă ca om şi-n împrejurări excepţionale asupra căror cred că nu este cazul să stărui.

Niciodată de scriitori, care mi-au dovedit ei, numai bunăvoinţă şi îngăduitoare mărinimie. M-au luat în serios şi, mai mult, m-au tratat ca pe unul de-al lor, ba s-au mai şi găsit câţiva care să scrie despre mine! Aşa fiind nu le pot purta alte simţăminte decât uimirea şi gratitudinea.

— Ce întrebări vă puneţi mai frecvent ? Ce întrebări vă obsedează ?

— Ce întrebări mă obsedează în prezent? Mai bine să răspund cu substantivul pus la singular. Cel întrebare mă obsedează în prezent? Aceasta: care-a soarta şinei, a sufletului după ce se desparte de trupij Ce-are să-i fie eului meu după ce voi muri? (Nu uitaţi] adineaori vă spuneam că am împlinit şaptezeci de an] în 1982.)

Cinci scrisori

Rohia, 8-8-86

Stimate domnule Răciut,

y[1]

Vă mulţumesc pentru volumul trimis şi pentru vorbele atât de bune ce mi-aţi adresat.

Am citit „Muzeul de iarnă” cu plăcere.

Aş fi vrut să-i consacru câteva rânduri. Constat însă, de o oarecare vreme încoace, că nu mai sunt publicat nici de „Vatra”, nici de alte reviste.

A

îmi pare rău, însă mă resemnez, sunt obişnuit cu opreliştile.

Voi încerca, totuşi, poate, la singura publicaţie care, deocamdată cel puţin, nu mi-a închis uşa.

Oricum sincere felicitări şi mulţumiri.

Cu alese simţăminte,

N. Steinhardt

Rohia, 26-8-86

Stimate domnule Băciuţ,

Am scris despre „Muzeu”: un material intitulat „Două texte poetice” (N. Băciuţ şi A. R. Buzinschi). L-am trimis revistei „Steaua”.

Desigur că mi-ar face multă plăcere un dialog. Cred că ar fi mai bine cu întrebări scrise; ori veniţi aici, însă eu voi lipsi între 1 sept. şi - probabil - 15 oct.

Veţi fi foarte bine venit aici, după 15 oct., înştiin- ţându-mă în prealabil, ca să fiţi sigur că m’am înapoiat.

Cu cele mai bune salutări şi sentimente,

N. Steinhardt

Rohia, 30-9-86

Stimate domnule Băciuţ,

Vă confirm primirea întrebărilor, provocatoare!

Vă mulţumesc.

Sunt acum foarte prins, dar sper să vă pot răspunde nu prea târziu.

Despre „Muzeul de iarnă” am scris o recenzie şi am trimis-o la „Steaua” din Cluj. Dea Domnul să apară!

Cu cele mai alese simţăminte, al dvs. N. Steinhardt

Stimate domnule Băciuţ,

Revista „Steaua” mi-a comunicat că textul meu despre „Muzeul de iarnă” nu va putea fi publicat deoarece a mai apărut în nr. 9 o cronică a lui Gh. Grigurcu.

Am trecut textul la „Tribuna”, în nădejdea că va putea să apară acolo.

Aţi primit răspunsul meu la întrebările ce aţi binevoit a mi le pune? Vi se par publicabile?

Cele mai alese simţăminte, N. Steinhardt

Stimate şi iubite domnule Băciuţ,

1) Am ghinion cu mica recenzie la „Muzeul de iarnă”. Am trimis-o acum şi la „Familia”.

Dea Domnul...

2) Sunt oricând gata (şi bucuros) să dialoghez cu Dvs., fie că dialogul va apărea ori ba.

3) Vă rog să Fiţi atent la textul trimis Consiliului. Pot fi ştersături, dar nu admit pentru nimic în lume adaosuri ori schimbări de sens. Contez pe vigilenţa şi buna Dv. credinţă. N'aş vrea să-mi fie modificate

21

gândurile. Mai bine: să nu apară! Fireşte că nu mă opun la scoaterea unor pasaje ori la f. mici modificări de termeni.

Cu multă şi aleasă afecţiune, N. Steinhardt

22

Două texte poetice

(în „Tribuna” 50/1986, p. 3)

(...)

în „Muzeul de iarnă” al lui Nicolae Băciuţ (Dacia, 1986) viaţa şi moartea îşi succed ciclic, începem totul de la moarte şi în fiece moarte e un alt început. într-un anume sens, tema nu e străină de a miratei Anta. Doar că aici concepţia unei veşnice reîntoarceri duce fireşte la mai afirmata resemnare şi la un calm aproape inatacabil.

Am găsit cu bucurie şi nu fără emoţie la Nicolae Băciuţ una din marile obsesii ale Poeziei din vremea tinereţilor mele: ideea poemului ca operă impecabilă, ca ideal absolut, unic, suprem, atotîmbărbător şi atotbiruitor al oricărui cutează să scrie versuri. Numai în anii ’20 s-au mai închinat vocabule aşa convinse şi fierbinţi Poemului. Pune-ţi masca şi vino... sună asemenea unui îndemn din vremea suprarealismului începător. Aşa fiind, firesc e ca rolul de frunte la Nicolae Băciuţ să-l joace cuvintele, cărora mereu li se

23

destăinuie, pe care le solicită, cărora le poartă sfruntat respect, care-l răpesc în euforie şi-l supun caznei. Oglinda îi este şi ea obiect fermecat, imagine recurentă. Aşişderea zăpada, ninsoarea.

Mai deosebesc a fi importante în puterea perceptivă a poetului strada şi ceasul. „Azi strada mea doar singur o pot duce -/ o port pe umeri ca pe-o cruce”. Versurilor acestora două concentrate dar şi radiante le alătur pe acestea, despre celălalt chip ales dintre felurimile realului înconjurător: „Purtăm pe mână-un ceas de iască/ şi ceasu-ncepe să vorbească./ De-atâta timp limbile-l dor/ şi ceasul spune: «Nevermore»”.

Un punct comun ambelor texte e făgăduinţa revenirii. La Nicolae Băciuţ tonul e mai rece, mai şugubăţ, mai grav şi bărbătesc. O să mă-ntorc poate-odată/ să vă spun cum a fost, să vă mint.

La cei doi poeţi la care ne-am referit, Cuvântul e primordial. Prin cuvinte ne

apropie poezia cel mai intens de realitate, de cele două feţe ale ei, de bucurie şi îngrijorare. Pe bune poate grăi autorul „Muzeului de iarnă”: „Iubita mea (a se citi: arta poetică) nu are gură/ea are trupul cuvintelor”. Iar frumuseţea nu-i mai puţin definitivă (adică finală) decât starea care pune capăt neastâmpăratei, versatilei, trebăluitoarei vieţi.

Anta Raluca Buzinschi şi Nicolae Băciuţ se învrednicesc a fi poeţi (ca în preajma şi în raza de acţiune a morţii, el contemplând-o pe cât se poate mai

senin) pentru că au înţeles aceasta şi pe această (nu lipsită de solemnitate) cale au mers în dorinţa de a împărtăşi cât mai mult din panica lor oscilantă între extremităţile unui irefragabil binar.

Nicolae Steinhardt

O scrisoare

Rohia, 30 XII 86

Iubite domnule Băciuţ,

Desigur că textul alăturat nu poate vedea lumina tiparului.

Vă rog să-l păstraţi: nu se ştie... De asemenea, vă rog să păstraţi şi paginile nepublicate din precedentul dialog.

Vă trimit textul de faţă nedactilografiat: îmi cer iertare, maşina noastră de scris e la Baia Mare spre a fi reparată (şi cred că treaba va dura oarecare vreme).

Cu cele mai bune urări şi La mulţi ani!

N. Steinhardt

„ Vezi să nu mă faci de râs, să nu fi jidan fricos, să nu te căci în pantaloni"

(19 ianuarie 1987, Târgu-Mureş - data poştei)

— Care este cea mai îndepărtată imagine din copilărie care stăruie în memoria dv. ?

— O dimineaţă de vară, caldă, în grădina Cişmigiu, eu să tot fi avut cinci ori, poate, şase ani, cu o verişoară de a mea, pe nume Sofia, eu (mi-a rămas o fotografie â la minute) în pantalonaşi albaştri scurţi, ea blondă, trupeşă, în rochie albă, citindu-mi (nu fără patos şi talent căci urmase câtva timp cursurile conservatorului de artă dramatică) din I. Al. Brătescu-Voineşti: Metamorfoză, Puiul, Sâmbătă, Niculăiţă Minciună.

Adesea mă rog lui Dumnezeu să-i roureze sufletul, prietenos şi binevoitor, aşa cum, atunci, mi l-a rourat ea mie.

— Aţi avut o copilărie „normală”, aţi fost un copil dificil ?

— Am avut o copilărie fericită.

— Care era felul dv. de a vă iubi părinţii? Ce preţuiaţi la ei, înainte de toate?

— La tatăl meu: curajul. La maică-mea: bunătatea. Tata a fost un om curajos, de la el deţin convingerea că suprema calitate a omului e curajul, că fără cur3] toate celelalte se diluează, pier, nu fac doi bani. Purtarea lui şi cuvintele pe care mi le-a spus în momentul plecării mele la securitate spre a fi arestat (avea optzeci şi doi de ani) m-au însoţit (tonic) pe toată durata detenţiei şi le consider nu mai puţin vrednice de respect ori mai puţin frumoase decât faimosul „merde” al lui Camboume la Waterloo. Tata: „Vezi să nu mă faci de râs, să nu fi jidan fricos, să nu te căci în pantaloni”. Pentru el orice om lipsit de curaj - fie acela român, evreu sau de orice altă naţionalitate - se bucura de calificativul Jidan fricos”. La puţini am văzut atâta dispreţ pentru laşitate.

Iar maică-mea era poreclită Bunătate. Mi-o amintesc dând bucăţele de zahăr („zahăr cubic”) cailor înhămaţi la trăsurile care, pe vremuri, îşi aşteptau muşteriii de-a lungul trotuarelor.

— Aţi moştenit trăsăturile vreunuia dintre ei, l-aţi avut pe vreunul ca model ?

28

— Model i-am avut pe amândoi. Dar, vai, n-am nici curajul tatei, nici bunătatea mamei. Cum de pot fi atât de altul decât ei? Ce minunat lucru ar fi fost să pot împreuna calităţile amândurora! N-a fost să fie.

Apoi maică-mea a fost o femeie frumoasă. Tata n-a fost un bărbat frumos. Ca şi anecdota cu G. B. Shaw şi frumoasa actriţă, în mine nu s-au împlinit calităţile celor două părţi.

— Care au fost prietenii copilăriei dv. ? Ce destin au avut?

— Prietenul tinereţii mele, nu al copilăriei, a fost colegul meu Manole Neuman, un ovrei conservator, român „de dreapta”, deştept foc, băiat cult, intrasin- gent şi necruţător, care m-a vindecat de consumarea opiului.

Opiul fiind, fireşte, acel din definiţia lui Raymond Aron: „le socialisme est l’opium des intellectuels”. Fecior de mici burghezi din Olteniţa, se considera român absolut (şi era: prin grai, înfăţişare, caracter, impetuozitate, înţelepciune). Lui îi datorez a fi cunoscut socialismul izvoarelor autentice şi al realităţii. Mi le-a dezvăluit fără menajamente.

Am avut, în copilărie şi tinereţe, o mulţime de prieteni şi de prietene. Cu unul, mai ales, am împărtăşit pasiunea pentru romanele poliţiste. Erau, atunci, cu totul altceva decât ce au ajuns a fi: un amestec de trivialitate, pornografie şi scrise cu farmec.

29

Nu degeaba, din Parfumul doamnei în negru, al lui Gaston Leroux, şi-au ales suprarealiştii unul din sloganurile lor. Romanele acestea poliţiste de altădată le-am adorat. Iar eroii lor, Arsene Lupin, al lui Maurice Leblanc (gentlemenul spărgător) şi detectivii lui Conan Doyle, G. K. Chesterton, Dorothy Sayers, Van Dine, Andre Steeman, Agatha Christie mai sunt încă vii în memoria mea altminteri şubrezită şi-mi par că dau şi ei o anume graţie unei epoci dispărute.

— Cum v-aţi întâlnit cu şcoala? V-au fascinat scrisul şi cititul?

— Aici trebuie s-o evoc neapărat pe profesoara mea dintâi, o personalitate originală şi puternică, doamna de Bransky, cu tată polonez născut din mamă franceză, cu bunici suedezi şi elveţieni, văduvă de polonez născut din mamă ungară cu tată rus, un beţiv fără seamăn care o snopea în bătăi şi-i bea spirtul denaturat folosit pentru încălzirea fiarelor de ondulat. Fratele mamei ei, Auguste Mollimier, fusese un erudit francez bine crescut. Cum de se pripăşise ea la noi nu ştiu.

Ea m-a format - ca şi, apoi, Manole. Era şi dânsa, cum spun francezii, „un numero”: monarhistă, antidemocrată, adeptă a lui Wagner şi a religiei germanice a lui Ludendorff. Nu-i suferea pe francezi. Vorbea vreo opt limbi, citise toate cărţile, avea un caracter de fier şi o inteligenţă sclipitoare. Cartea ei de căpătâi era Cântecul Nibelungilor. Cred că îl ştia pe

30

dinafară şi că, în taină, se închina zeilor Walhallei. Mi-a dat între 8 şi 12 ani, să citesc capodoperele literaturii universale, toate, fără cruţare, pe nerăsuflate: Tasso, Camoens, Goethe, Shakespeare, Balzac, Tolstoi, Ariosto, H. St. Chamberlain, Homer, Vergiliu, Dante, Sofocle, Rousseau, Racine, Saint-Simon, Chaucer... admirabilă, nemaipomenită femeie, al cărei elev am avut nemeritata cinste să fiu. îmi acordase prietenia şi încrederea ei. A dispărut brusc din viaţa mea (ca Maiy Poppins) - nu o uit nici o clipă.

(în închisoare, la Gherla, mi-a fost dat să cunosc un sas, fost ofiţer cezaro-crăiesc, şi el discipol al lui Ludendorff. Lui i-am destăinuit ce a însemnat doamna de Bransky pentru mine. Anticreştină, nietzscheană, wagneriană, mauroisistă, nu m-ar mira să fi eşuat în rândurile partidului naţional-socialist, deşi nu cred, nu, era prea aristocrată şi prea mândră. Iar dacă, totuşi, da, o văd participând la conspiraţia lui Stauffenberg.)

Cât priveşte şcoala - propriu zis - am avut parte tot de noroc: la liceul Spiru Haret, dascălii erau, mai toţi, de nivel universitar, unul şi unul. Unde mai pui că la Spiru Haret a predat Ion Barbu şi că închisorile după 23 august au numărat printre clienţii lor foarte numeroşi spirişti!

— Care au fost cele dintâi cărţi dintre cele pe care le-aţi citit şi de care v-aţi ataşat?

31

— După ce, de-a valma, am făcut cunoştiinţă cu marii autori ai tuturor timpurilor şi ţărilor, a venit şi decantarea şi am putut răsufla.

M-am ataşat de clasicii francezi, de Dostoievski, de Chesterton, de mulţi alţii. O altă profesoară a mea, Malvina Dryden (se pare că descindea din poetul veacului XVII) mi-a descoperit în amănunţime comorile literaturii engleze. De-a lungul anilor m-am ataşat de Cervantes, de Rilke, de Trakl, de Bemanos, de Proust, de Galsworthy, de Werfel, de Mauriac, de Mateiu I. Caragiale, de Valery Larbaud, de Buzura... de atâţia alţii.

— Când aţi înţeles semnificaţiile multiple ale lui a scrie?

— încă nu le-am înţeles, e aici un mister pe care nu mă sfiesc a-l numi cutremurător.

Vorbirea şi scrisul - pentru o specie parcă rătăcită în imensităţi galactice - reprezintă desigur mijloace de solidarizare şi mângâiere, un soi de „refugiu”. Ele ne leagă unul de altul, ne îngăduie să credem că avem un rost în cosmos, ele - ca manifestări ale gândirii şi sufletului - ne îngăduie să nădăjduim că nu suntem sortiţi numai a deveni material absorbit în final de o gaură neagră.

— V-aţi gândit vreodată, în anii formării dv., că veţi ajunge un slujitor al cuvântului ?

32

— îmi plăcea, da, îmi plăcea să mă leagăn cu iluzia că voi ajunge romancier.

— Care au fost evenimentele sociale, politice (naţionale şi internaţionale) pe care le-aţi resimţit acut în anii adolescenţei dv. ?

— Toate care îmi dovedeau - din ce în ce mai bine, mai limpede, mai răspicat - după 20 iulie 1932 (ruşinoasa prăbuşire a social-democraţiei germane) laşitatea crescândă a Occidentului, hotărârea lui de a se sinucide. Când am citit în Rostovţev că imperiul roman nu a luat sfârşit, ci s-a sinucis mi s-a părut că mă aflu în prezenţa unei simple formule stilistice patetice. Am înţeles apoi că exprima doar o realitate. Occidentul nu a făcut decât să se sinucidă, lent, treptat: în 1938 (la Miinchen), în 1944 (Yalta), în 1953 (la Berlin), în 1954 (la Geneva: împăcarea cu sovieticii pe seama Europei), 1956 (Budapesta), 1968 (Praga), 1980 (Polonia) etc.

Am participat cu durere şi revoltă, cuprins de neputincioasă ciudă, furie şi deznădejde la acest continuu şi susţinut „Declin al Occidentului”, prevestit de Spengler, Massir şi Bemiadev, trăit de mine an de an. Nu încape îndoială că nu numai Franţa, în 1940, a dorit să scape de povara libertăţii şi să se predea unui stăpân, ci că întreg Occidentul nu mai are ce face cu libertatea şi aşteaptă, fremătând de nerăbdare, să fie luat în stăpânire.

33

(Drept consecinţă şi dispariţia fără urme - decât în amintirile unor bătrâni pe ducă - a ceea ce a fost „paradisul general românesc”.)

— Care a fost spaima dv. cea mai marcantă din acei ani?

— Aceasta chiar mi-a fost spaima, realizată, coşmarul văzut cu ochii, trăit aevea: abdicarea totală a civilizaţiei occidentale în care am trăit şi căreia i-am dat crezare. Doamna de Branszky şi Manole au văzut desluşit. (Curios lucru: Manole e acum la Bruxelles şi a devenit evreu absolut!)

Acum, într-o oarecare măsură, m-am înţepenit şi resemnat. De, gnos Jupiter perdere vuit prius demen- tat. Am înţeles (altfel decât teoretic): civilizaţiile (câte o galaxie fiecare: Toynbee) îşi succed una alteia, catastrofele sunt fenomenul istoric obişnuit, trăim acum din nou ceva asemănător cu ce s-a petrecut în secolul III.

Din acest curs absurd şi tragic al istoriei, din această succesiune de avalanşe, din actuala scufundare am încercat să ies niţel, măcar în parte: de unde şi prezenţa mea la mănăstire (deoarece îmi puteam prea bine păstra neştirbită credinţa în lume.)

P.S. Văd, iubite domnule Nicolae Băciuţ, că întrebările ce-mi pui (trag nădejde că nu vei lua în nume de rău această renunţare la pronumele de
34
politeţe de pers. II pl.) mă îndeamnă, vrând nevrând, către o autobiografie!

Se cuvine să-ţi mărturisesc: îmboldit de bunul şi dragul meu răposat prieten Dinu Pillat, am scris, în 1969 - 1971 o relatare a trecerii mele de la iudaism la creştinism şi a procesului „lotului intelectualilor mistico-legionari” din care m-am pomenit a face parte. Relatarea a luat în mare măsură înfăţişarea unei autobiografii şi proporţiile unui destul de voluminos manuscris. în urma unui denunţ, manuscrisul (intitulat „Jurnalul fericirii”) mi-a fost confiscat de Securitate în 1972. în 1975, în urma intervenţiei Uniunii Scriitorilor, mi-a fost restituit, spre a-mi fi din nou confiscat în 1984 şi depus la Arhivele Statului. Cele spuse de mine mai sus apar, mai pe larg şi-n altă formă, în „Jurnalul fericirii”.

Se cădea să-ţi fac această mărturisire.

Confiscarea cea de a doua, din 1984, se datorează tot unui denunţ, al unor scriitori care au vizitat biblioteca Mănăstirii Rohia şi-au înştiinţat organele de drept că ea constituie „o filială a Europei Libere” (aceasta fiindcă au găsit aici volume de Mircea Eliade, Emil Cioran, Monica Lovinescu etc. oferite mie când am fost la Paris în 1979 - 1980 şi aduse legal în ţară.)
35

Dar, destul. Poate că te-am vindecat de ideea continuării unui dialog cu un fost bandit şi client statornic al Securităţii.

f

Cu sinceră afecţiune şi alese simţăminte,

N. Steinhardt

P.S.2

Câţiva spirişti: Mircea Eliade, Constantin Noica, Arşavir Acterian, Haig Acterian, Al. Paleologu, Alex Elian (elenist, bizantinolog, istoric), Alex. Ciorănescu, Dinu Pilat, Bedros Horasangian, Barbu Brezianu, Octavian Paler.

36

„S-ar zice că trăim astăzi, în lumea literară, sub întreitul semn al însingurării, al fricii şigăştilor sordide"

(Nedatat. Data poştei: Târgu - Mureş - Lăpuş,
6 II1987)

— Sartre scrie: „Toţi oamenii suferă de frică. Toţi. Cel care nu suferă de frică nu-i normal şi asta n-are nimic comun cu curajul” (s.n.). Se dezbate frecvent problema

curajului în literatură. Ce este acesta, având în vedere afirmaţia lui Sartre?

— Spusei lui Sartre îi alătur definiţia dată curajului de englezi (mi se pare că am pomenit de ea într-un text tipărit): curajos e omul care numai el singur ştie cât îi e de frică.

37

Curajul, cea mai serioasă definiţie i-a dat-o Brice Parain: e foarte simplu, dacă vrei să fii liber nu trebuie să te temi de moarte; liber ca om ori ca scriitor.

— In contextul celor de mai sus, prin ce credeţi că s-ar putea manifesta curajul criticului ?

— Foarte limpede: prin absolută sinceritate. Şi aici e vorba de înfruntarea unor riscuri: supărarea prietenilor, a colegilor, compromiterea unei situaţii ş.a.m.d.

N-am dat dovadă de curaj şi sinceritate abţinându-mă de la publicarea unor cronici laudative cu privire la volumele Groapa şi Săptămâna nebunilor, pe care le consider excelente, despre care am scris cu entuziasm. Am drept circumstanţă atenuantă odioasa purtare a lui Eugen Barbu faţă de prietenii mei din exterior, însă qua critic (nepărtinitor şi neinteresat de consecinţele textelor sale) nu m-am purtat corect.

— In judecăţile de valoare ale căror critici români contemporani credeţi? Care vă repugnă?

— Am încredere în Eugen Simion, Nicolae Mano- lescu, Valeriu Cristea, Comeliu Regman, Al. Paleologu, M. Niţescu, Mircea Iorgulescu, Gheorghe Grigurcu şi multi alţii. Nu-s mereu de acord cu ei, dar cred că sunt de bună credinţă. Cu acei de la „Săptămâna” nu prea mi se întâmplă să fiu de acord. Nu-i cred de bună credinţă.

— Care sunt (pot fi) principalele obstacole care stau în faţa criticului? A lecturii critice?

38

— Principalele: frica, incultura, graba, spiritul de gaşcă, lipsa de bun gust (noţiune delicată), necunoaşterea trecutului (spre a putea determina ce este cu adevărat nou), lipsa de informaţii, lipsa sensibilităţii contemporane... Nu pot fi înşirate complet de multe, multiple şi diverse ce sunt.

— „ Talentul fără conştiinţă morală e un talent fără anvergură” - spune Eugen Simion in Sfidarea retoricii. In ce ar consta talentul criticului?

— Mai întâi să adaug la răspunsul precedent: invidia, răutatea, complezenţa... cât priveşte talentul criticului, cred că stă în capacitatea de a admira (Andre Gide) şi în puterea discernământului.

— Viaţa noastră literară a cunoscut (mai cunoaşte) frământările a două tendinţe: sincronism şi proto- cronism. De care parte vă situaţi? Sunt acestea nişte direcţii reale sau doar „biete”paravane?

— Distincţia e factice, oportunistă. Sincronism, protocronism: simple cuvinte care nu „acoperă” întru totul realitatea. I-am iubit deopotrivă pe E. Lovinescu şi pe V. Pârvan. Lucrurile bune şi proaste s-au scris în ambele tabere. Exagerări au venit din ambele părţi. Criteriul adevărat e al calităţii, nu al firmei. Textul literar se poate făli numai cu meritele sale intrinsece, nu cu apartenenţa la o tabără sau alta.

— Malraux, în Lazare: Un combatant din Spania mi-a spus: „contrariul umilirii şi morţii nu-i libertatea,

39

cum se zice! Este fraternitatea”. în sensul celor de mai sus, cum vedeţi solidaritatea scriitorilor români contemporani ?

— Despre fraternitate am discutat îndelung cu Alexandru Paleologu. El e pentru libertate, nu pentru frăţietate, i se par suspecte, ba şi primejdioase toate cuvântările

care încep cu: „Fraţilor”; urmează mai întotdeauna fenomene de isterie colectivă.

In calitate de creştin sunt pentru frăţie. Dar îmi dau şi eu seama că există primejdia ca „frăţia” să încalce libertatea. Cele două cuvinte, revoluţia franceză le-a alăturat, s-a văzut cu ce rezultate.

Orice cuvânt, la urma urmei, orice noţiune e ambivalenţă şi conţine în sine pericolul exagerării, monopolului, imperialismul.

Uniunea Scriitorilor a dat când şi când dovadă de simţul solidarităţii. Şi a obţinut unele realizări, nu neimportante. Dar asta ţine de trecut. S-ar zice că trăim astăzi, în lumea literară, sub întreitul semn al însingurării, al fricii şi găştilor sordide. Scriitorii ar trebui să-şi dea seama - lucru mai mult decât elementar - că pentru ei mai ales solidaritatea şi frăţia sunt condiţia existenţei şi a libertăţii lor.

— Citez în continuare, de dragul ideii, dintr-un alt text al lui Malraux, despre eroul istoriei, ... susceptibil, cred, să descopere prin darul acesta al fraternităţii care se naşte în bătălii, ceea ce ar putea fi sfinţenia. Această

umanitate de astăzi, sfâşiată, înnebunită, n-a încetat, de la lagărele de concentrare până la câmpurile de bătălie, să producă sfinţi şi eroi.” îmi stăruie în minte şi un articol al d-voastră, Eroismul la români, publicat în „Vatra”. De aici întrebarea: se poate vorbi de eroism la scriitorii români de ieri şi de zi ?

— Sunt convins că românii, spre deosebire de o afirmaţie curentă, nu-s deloc laşi, ci capabili de curaj şi eroism. „Vatra” nu mi-a publicat un alt text din care se poate vedea de cât eroism au dat dovadă românii în 1916-1918. Articolul meu se cheamă „Inteligenţă lucidă şi sfântă nebunie” şi, zău, nu înţeleg de ce a fost respins.

Adevărul e că românii sunt capabili de eroism, numai că sunt şi înţelepţi, cuminţi şi raţionali şi capabili de a-şi însuşi lecţiile istoriei. Curajul nu se confundă cu temeritatea nebună ori prostească.

— In Critică la persoana întâi, citaţi tulburătoarele versuri ale lui Daniel Turcea: „Ştiu, vom muri, dar câtă splendoare”. Cu ce sentimente priviţi dv. verbul a muri ? Conotaţiile lui ?

— Chiar acum am terminat de scris un text intitulat „Unde-ţi este moarte, biruinţa ta?” Il voi trimite curând la „Opinia studenţească”. Trag nădejdea să apară şi mai trag nădejdea că-l veţi citi. E tocmai răspunsul la această întrebare.

In legătură cu bătrâneţea, vară dreaptă cu moartea, vă repet ceea ce am mai spus: nu cred că mizeriile bătrâneţilor devin cu atât mai greu de răbdat cu cât ne putem aduce aminte de timpuri fericite de altădată. Dante a greşit. Fericirea trecută poate consola şi întări. Pentru mine aşa stau lucrurile. Bolile, trădările, dezamăgirile, slăbiciunea nu izbutesc să-mi alunge dragostea de viaţă şi accesele copilăreşti de fericire.

N. Steinhardt

P.S. Da, Malraux are deplină dreptate: şi eu am dat în închisorile prin care am trecut de nu puţini şi întru totul adevăraţi sfinţi.

P.S. 2i Paleologu, str. Armenească 34, Bucureşti 2, cod: 70 228

„Tinereţea, chiar atunci când e de mult surpată prin trecerea anilor, stă alături de noi ca un indelebil fond freudian-adlerian"

(Nedatat. Pe plic, Târgu-Lăpuş, 19II1987)

— Aţi debutat la 22 de ani, cu pseudonim. Ce este numele unui scriitor? „What’s in a name?” Dar mă gândesc şi la Joyce, cu al său Portret al artistului la tinereţe.

— N-a fost prea fericită alegerea pe care am facut-o. Numele Antisthius, luat din

„Caracterele” lui La Bruyere (citatul-motto al cărţii mele i-a plăcut lui Mircea Eliade) a fost aproape întotdeauna deformat: am auzit rostindu-se: Antichristus!

Pseudonimele acestea latinizante sună de altfel învechit, searbăd şi pretenţios!
43

Un pseudonim bun şi melodic sau simplu şi ritmat e mare lucru. Exemple: Voltaire, Moliere ori Joseph Conrad, Guillaume Apollinaire, Mark Twain.

— Sunteţi doctor in drept. Ca scriitor, ce credeţi că înseamnă a fi moralist?

— Scriitorul nu are a fi moralist. Ferească-l Dumnezeu de una ca asta! Alta e menirea lui: să işte în mintea şi-n inima cititorului concluzii moraliste, mai bine zis morale.

Criticul, eseistul pot fi desigur, ei, „moraliştii” în sensul dat cuvântului în secolele XVII şi XVIII.

Cât despre jurist gândesc aşa: că dreptul nu se confundă cu morala, contrar celor afirmate de profesorul George Ripert în „La regie morale dans les obligations civiles”.

— Aţi frecventat cenaclul „Sburătorul”. Fiecare din cei care l-au cunoscut pe autorul Istoriei literaturii române contemporane îşi are un Lovinescu al său. Care e Lovinescul dumneavoastră?

— încă din anii de liceu l-am admirat şi l-am iubit pe Lovinescu, în calitatea mea de cititor asiduu de critică. „Istoria civilizaţiei române moderne” şi „Istoria literaturii române contemporane” le-am citit în ediţia originală Ancora, tipărită pe hârtie şi cu litere pe care astăzi cu greu le putem imagina. Mai am şi acum în mâini şi în nări catifeaua şi mireasma acelei hârtii, a
44
acelor caractere de tipar, spre încântare de lungă durată.

Omul m-a cucerit mai puţin, dar admiraţia şi respectul meu nu au slăbit câtuşi de puţin. A fost un om civilizat, manierat, amabil. Dar şi niţel rece, ironic, semeţ, chiar şi ciudos din cauză, cred, că fusese grav neîndreptăţit şi ţinut deoparte de oficialităţile academice şi universitare ale vremii. îndrăznesc să vă îndemn a citi nota din „Viaţa Românească” de acum câţiva ani, intitulată „Nu departe de E. Lovinescu” (figurează şi în „Critică la persoana întâi”): acolo parcă răspund întrebării dumneavoastră actuale. Rob al cenaclului său, Lovinescu s-a înconjurat cu o lume scriitoricească oarecum interlopă. Era singura lui consolare „socială”. (De unde rezultă că mai de priinţă pentru un scriitor e să facă parte din grupul colaboratorilor unei reviste decât să conducă un cenaclu. în primul caz se află printre egali, în celălalt poate fi victima şi prizonierul unor adulatori şi mediocrităţi care-i populează cenaclul.)

A fost altul în ultimii ani ai vieţii. S-a împăcat cu Maiorescu şi cu junimiştii, cu bătrânii săi dascăli. Nu s-a sfiit să-şi vădească în scris preferinţa pentru germani în dilema: nemţii sau ruşii. Simt convins, deosebindu-mă de pronosticurile lui Eugen Jebeleanu, că ar fi avut şi el parte de închisoare după 23 august.
45

— A opta pentru o monografie a unui scriitor îl poate defini, cred, şi pe cel care o face. De ce aţi optat pentru o monografie Geo Bogza? Deşi „monografie” mi se pare un termen, în acest caz, impropriu.

— Curat impropriu, e vorba de o broşurică (urâtă), de o succintă abia mascată spovedanie. De ce am scris-o a înţeles cum nu se poate mai bine - cu mare simţ detectiv, iscusinţă şi rafinament - Lucian Raicu. A publicat un articol în „România literară” despre broşura mea şi l-a reprodus într-un volum al său. M-a adulmecat perfect. Geo Bogza al meu e un soi de In căutarea timpului pierdut - miniaturizat - şi păstrând, fireşte, uriaşele distanţe. Am încercat să-mi reabilitez mie însumi tinereţele

mele pierdute şi asta atunci tocmai când mă despărţeam definitiv de ele, următor „prefacerii” prin care am trecut. Voisem, oarecum, să mă iert eu pe mine, să nu dau unei pieiri supărate ceea ce fusese cândva. Am urmărit să caut o împăcare cu mine cel de altădată care-l atacase violent pe Bogza.

Bogza, de altfel, s-a schimbat şi el, mult de tot. S-a lecuit cu desăvârşire de iluziile „invectivului” ce a fost.

Broşura mea a însemnat şi un protest împotriva puritanismului oficial şi a prostiei biruitoare. De aceea am cutezat să reproduc în extenso două bucăţi din Poemul invectivă pe care autorul nu a socotit posibil (şi oportun), el, să le publice în volumul antologic Orion. (E meritul editorului, Mircea Sântimbreanu, că nu m-a

cenzurat.) Am fost eu, călugăritul, mai puţin conformist şi mai dezinvolt decât fostul poet revoluţionar suprarealist.

Tinereţea, chiar atunci când e de mult surpată prin trecerea anilor, stă alături de noi ca un indelebil fond freudian-adlerian.

— Pentru cel care nu ţinteşte spre istorii literare, selecţia autorilor reclamă anumite criterii. Ce criterii au stat la temelia opţiunilor dumneavoastră?

— îmi aleg autorii, spre comentare, după un criteriu foarte simplu şi cu totul necultural, egoist şi copilăresc: dacă îmi place mult ce spun sau dacă mă supără teribil! Dacă, aşadar, îi iubesc ori îmi provoacă iritatia.

i

-— Cum vedeţi tentaţia limbajelor critice, a modelor critice?

— Ca pe o ispită (în sensul teologic, adică primejdios al termenului) rea şi stupidă. E tot o lucrare a duhului uniformizator, a tăvălugului mintal.

— Sunteţi un pasionat al călătoriilor. Ce credeţi că-l caracterizează pe călătorul român contemporan? Există un „complex Golescu”?

— Mai întâi o rectificare: am fost un pasionat al călătoriilor.

Cred că românul e un foarte bun observator: inteligent, greu de dus cu aparenţele, treaz, sesizând iute. Are toate însuşirile necesare unui adevărat

călător, adică observator. Şi nu-i scapă micro-semna- lele, care spun atât de mult ochiului atent şi minţii îmbrodite.

Golescu e fermecător, iar Milescu e formidabil. Dar călătorul contemporan (chiar când se numeşte Al. Rosetti, C. Giurescu, A. E. Baconsky, Radu Enescu...) cade prea adeseori pradă stilului Baedeker; oare pentru că nu-i este dat a comenta pe şleau cele ce vede şi a scrie întocmai cum gândeşte?

Notele de călătorie ale tuturor românilor dovedesc deşteptăciunea unei naţii isteţe şi serioase la care potemkiniadele de toate felurile nu ţin, ci de îndată sunt descoperite şi calificate cu sarcasmul cuvenit.

Expresia argotică „le vede” aici mai ales e potrivită.

Acel de care-mi este ciudă că nu a călătorit e Creangă: nimic nu i-ar fi scăpat!
Supliment la antepenultimul răspuns:

Uneori alegerea (ori nealegerea) se întemeiază pe considerente personale cu totul depărtate de nepărtinire critică şi de criterii înrudite cu estetica şi cultura. Aşa, bunăoară, despre două cărţi pe care le socotesc a fi dintre cele mai frumoase ale literaturii române - „Groapa” şi „Săptămâna nebunilor” - nu am publicat nimic fiindcă autorul îmi pare a fi un om

odios, care a vorbit şi a scris cum nu se poate mai nedrept şi mai spurcat cu privire la nişte buni prieteni ai mei. A-l lăuda (cum s-ar fi cuvenit) ar fi fost totuna cu a-mi

trăda prietenii.
Cele două romane sunt însă cu adevărat superbe! Şi tare mă necăjesc că lucrul acesta nu-l pot afirma cu glas cât mai puternic.
Motivarea mea nu-i poate dezonorantă, dar tot jalnică rămâne: într-atâtea ne stăpâneşte spiritul de gaşcă! A plecat, vai, vremea când Boileau, aflând că manuscrisul prezentat (neiscălit, se înţelege) la un concurs al Academiei, aparţinând unui duşman al său, a exclamat: poate să fie şi al tartorului dracilor, merită premiul şi i-l vom da!
Vă sfătuiesc, iubite domnule Băciuţ, să recitiţi „Groapa" şi dacă încă nu aţi facut-o să citiţi „Săptămâna nebunilor": e o capodoperă.
N. Steinhardt
49
O scrisoare
Rohia, 2 III 1987
Iubite domnule Băciuţ,
Cât priveşte articolul „Inteligenţă lucidă şi sfântă nebunie", te rog să-i ceri lămuriri lui Dan Culcer.
Nu pot pentru nimic în lume înţelege de ce textul a fost respins.
Urmează dialogul.
Cu cele mai bune simţăminte, N. Steinhardt
50
„Am cunoscut, aveam vreo douăzeci de ani, iubirea"
(Nedatată. Pe plic, Târgu-Lăpuş, 10 III 1987)
— Cum aţi privit viitoarea dv. profesiune? De ce Dreptul? Aţi decis singur? Ce circumstanţe au influenţat opţiunea dv. ?
— De ce am ales Dreptul? Din greşeală, desigur. Ar fi trebuit să urmez chimia sau să mă consacru exclusiv literelor, cu specialitatea limbile clasice. A fost o alegere laşă, din slăbiciune cred şi din convenţionalism, din imitaţie.
>
Totuşi, o dată cu pasul făcut, nu mi-a părut rău. Şi nici astăzi nu-mi pare rău că am studiat o materie atât de legată de problemele cheie ale epocii noastre. Poate că nu înţelegeam cele ce se petrec acum dacă nu studiam Dreptul constituţional. Dreptul constituţional m-a fermecat, acolo se află dezlegarea tainei principale: a libertăţii. Apoi dreptul constituţional m-a introdus în lumea mare: a suveranilor, lorzilor, miniştrilor,
51
parlamentarilor... împreună cu Em. Neuman, de care am mai pomenit, plănuiseră a scrie o vastă istorie a parlamentarismului în România (1859-1930, data reîntoarcerii în ţară a nenorocitului aceluia de Carol al II-lea, care a fost o năpastă şi cumplită urgie pentru ţara românească). Studierea regimului parlamentar românesc a însemnat o bucurie imensă pentru noi. în parlamentul nostru, între 1859 şi 1930, n-au figurat numai congeneri de-ai lui Caţavencu şi Farfuridi, nu, departe de aşa ceva, au stat şi au vorbit oameni de mâna întâi. Din nefericire, n-am dus lucrarea până la capăt şi n-a ieşit nimic din strădania noastră necompletă, decât o euforie vremelnică pentru Em. şi pentru mine.
Vorba ceea (valabilă şi pentru evrei): Românului îi e greu până se apucă, că de lăsat se lasă uşor.
Noi am avut şi circumstanţe atenuante, numai că eu unul nu cred în

circumstanţele atenuante.

— Credeţi că a influenţat „spiritul justiţiar”, imprimat de studiile universitare, viitorul dv. spirit critic? Ce înseamnă a fi justiţiar în critica literară ? (Vă întreb pentru că, iată, un romancier, ale cărui două romane le preţuiţi, îşi îngăduie nu numai să fie justiţiar, ci chiar judecător ultim în a sa Judecată de apoi a poeţilor”).

—„Justiţiar”, eu care am publicat o carte intitulată „Incertitudini literare”? Incertitudinile nu trădează un
52
spirit .justiţiar”. Şi nu uitaţi că specialitatea mea a fost Dreptul constituţional, nu Dreptul penal.

Cât despre „cele două romane pe care le preţuiesc”, repet fără a şovăi: Eugen Barbu e o jigodie, însă „Groapa” şi „Săptămâna nebunilor” sunt două splendide realizări şi izbânzi ale genului epic în literatura română.

— Ce au întâlnit elanurile dv., apetitul studios, în sălile şi în bibliotecile Facultăţii de drept ?

— A! De toate - şi multe minuni! Autori de Drept constituţional ca Maurice Hauriou, Ihering, Bagehot. Cărţi care pun problema libertăţii şi a formei de stat care garantează cel mai bine realitatea. Şcoala franceză a „doctrinarilor” din prima parte a secolului trecut care a pus încă de pe atunci teribila problemă: cum se poate asigura menţinerea libertăţii într-o democraţie: şcoala aceasta a dat opere splendide. Am scris despre „doctrinară” un articol în RFR în 1937, cred, intitulat „Liberalism”, de care sunt mulţumit, adică de faptul că a putut apărea.

Nu, nu-mi pare rău că am studiat Dreptul.

Avem în româneşte două frumoase tratate de Drept constituţional: al lui C. Disescu, al lui Const. Stere. Un foarte nobil moment în istoria României e al dezbaterilor Constituantei din 1914. Să se ştie: societatea românească de până la al doilea război
53
mondial - cultă şi civilizată - n-a fost de ici de colo sau un caraghioslâc!

— Fireşte, facultatea v-a făcut (nu ne alegem noi colegii de şcoală, facultate, armată, închisoare...) să vă lărgiţi cercul de cunoştinţe, prieteni. Ce nume şi ce gesturi vă rămân din acei ani?

—- O mulţime de prieteni, o mulţime de oameni de treabă. Un moment al vieţii mele universitare l-am evocat în scris, când am recenzat nişte versuri de Grete Tartler. (Dar nu mai ţin minte unde, în „Familia” parcă). Profesorul nostru de Drept roman, foarte severul, distantul şi recele C. Stoicescu, la sfârşitul anului doi, în ultima oră de curs, brusc, s-a pornit pe confidenţe: confidenţe politico-judiciare, dar şi însoţite de unele declaraţii ca: eu simt de fapt o fire sentimentală... Eram cu toţii uluiţi. Ne-a vorbit despre însemnătatea Dreptului, despre respectarea legilor, l-a criticat aspru pe Ministrul Argetoianu care tocmai luase Constituţia peste picior. Prin ferestrele deschise care dădeau spre bulevard intra primăvara. Să fi fost apropierea vacanţei, ori ziua aceea caldă şi înmiresmată? Nu ştiu. Dar ne simţeam toţi foarte emoţionaţi, aproape cutremuraţi. Ţeapăn în redingota lui bleu marin şi gulerul lui scrobit, Stoicescu, vădit emoţionat şi el, ca niciodată în viaţa lui poate, perora despre drept şi libertate şi respectul legilor şi civismul patricienilor români. Atunci colega noastră M. B., sora
54
poetului suprarealist Saşa Pană, a reacţionat în mod surprinzător, în singurul mod cinstit cred: a izbucnit în plâns, un plâns puternic care-i scutura părul blond lung până peste umeri. Nu s-a întâmplat nimic altceva, profesorul nu a pus nici o

întrebare, de mirat nu s-a mirat nimeni, M. a plâns de istov, apoi S. şi-a luat rămas bun, vizibil stingherit şi emoţionat (nu m-ar fi mirat să izbucnească şi el în plâns) şi am plecat toţi în primăvară, în prevacanţă şi într-un soi de nebunească fericire. Momentul s-a încadrat, şi gândesc că nu numai pentru mine, în ceea ce Jules Romains numeşte „momentele inimitabile ale vieţii".

— De când datează primele dv. preocupări literare? Cine v-au fost primii cititori ? Ce observaţii v-au făcut? V-a fost, vă este teamă de critică?

— Am povestit în „Revista de teorie şi istorie literară" că am debutat (lăsând la o parte revista „Vlăstarul" a Liceului Spira Haret, unde au debutat şi Mircea Eliade, C. Noica, Al. Paleologu şi a colaborat şi Eugen Ionescu) în 1936 cu articolul „Elementele operei lui Proust" în RFR, la recomandarea lui Camil Petrescu, primul meu cititor aşadar. Camil Petrescu la început nu a fost deloc voitor să-mi citească textul, prezentat de fratele meu, care îi era tovarăş de chefuri. Frate-miu totuşi a reuşit să-l convingă să citească articolul. După ce a citit, Camil Petrescu nu numai că nu mi-a făcut vreo observaţie, dar m-a şi publicat în

RFR şi nu a încetat de a-mi manifesta multă cordialitate. Să fi facut-o din simpatie pentru fratele meu?

Teamă de critică? Mie, unui bătrân puşcăriaş şi client al Securităţii? Mie, vechi călugăr? Glumiţi, desigur!

— Cum v-aţi pregătit debutul? De ce Antisthius? Cum a fost primit debutul ? Ce aţi hotărât în ce priveşte scrisul dv. după acest debut?

— Volumul lui Antisthius a fost întâmpinat mai ales prin tăcere. Prea intrasem, la 22 de ani, în literatură „cu bastonul!"

Antisthius e pseudonimul pe care l-am ales dintr-una din cărţile mele preferate, Caracterele lui La Bruyere. Căutam un pseudonim şi am găsit un pasaj foarte potrivit cu intenţiile mele în „Caractere" atribuit „caracterului" denumit Antisthius. Ţin minte că lui Mircea Eliade i-a plăcut textul din La Bruyere pus cărţii mele ca motto. Şi nu s-a supărat - om bun ce a fost-de impertinentele mele cuvinte. Aşa era pe-atunci: oamenii nu se supărau cu una cu două.

Hotărâsem să scriu cât mai mult. Nu s-a putut.

— Aţi redebuta cu aceeaşi carte? (Mărturisesc, este singura dintre cărţile dv. pe care nu am citit-o.) Credeţi că acum se debutează mai uşor / mai greu ca atunci ?

— Nu! N'aş debuta cu aceeaşi carte, o carte în care am fost nedrept şi violent cu Eliade, Cioran, Noica. N'am avut dreptate. M'au iertat. Dar nu aş reîncepe!

Atunci se debuta greu - ori destul de greu - din pricina caracterului obtuz al mai tuturor editorilor. Dar astăzi e mult mai greu, nu încape îndoială. Consiliul culturii şi autocenzura sunt bariere care întrec vechile impedimente cu multe lungimi.

— Prin ce se caracterizează viaţa literară a acelor ani ? Aşa cum aţi resimţit-o dv., ca tânăr autor.

— Prin libertate, autenticitate, toleranţă.

Nu vreau să idealizez, să mă număr printre acei bătrâni care tot spun că numai vremea tinereţelor lor merită să fie trăită. Dar ăsta e adevărul: am trăit într-o lume de bună calitate şi cu adevărat viaţa literară se caracteriza prin cele trei substantive înşirate mai sus de mine.

— Care erau idolii dv. literari din acei ani ? Aţi avut maeştri ? Cât poate dura ucenicia la un maestru ?

— N-am avut maestru (maeştri), nefiind scriitor adevărat, artist. Numai artiştii au un maestru. Mergeam adesea la cenaclul „Sburătorul". Idolii mei? Feluriţi, dinspre

toate azimuturile: Lovinescu, Mateiu
I. Caragiale, Camil Petrescu, Pârvan, Arghezi (ca poet, numai ca poet). Nu l-am socotit niciodată, ca atâţia alţii, pe Mihail Dragomirescu a fi un nerod!
57
Durata uceniciei: foarte variabilă, cred, greu poate fi stabilit un soroc. De obicei nu prea lungă. Dar sunt excepţii. Ştiţi ce spune Gide: ucenicul bun se cunoaşte prin aceea că îşi părăseşte maestrul - ori îl atacă! Sunt şi cazuri de ucenicie extra-literară: a unui scriitor „format” care aderă la gândirea unui filosof, unui ideolog. Exemple: ataşamente pentru Iorga, un Pârvan, un Rădulescu-Motru, un Nae Ionescu. Eu unul l-am apreciat pe Nae foarte mult. Pe Vianu, însă, Doamne iartă-mă, l-am respectat; dar nu mi-a fost deloc simpatic.

— Mai păstraţi manuscrise nepublicate din acei ani? Se poate despărţi scriitorul de cărţile sale? De manuscrisele sale? Chiar dacă acestea sunt mai puţin împlinite? (Suportul ultimei părţi a întrebării mele: e un copil nereuşit mai puţin sau mai mult iubit de părinţii săi ?)

— Adevăraţii scriitori îşi păstrează manuscrisele ca ochii din cap. Exemplu categoric: lada de manuscrise a lui Eminescu. N’a fost un sedentar, se tot muta, avea o fire vagabondă, însă „lada” (cufărul) i-a fost ca o raclă cu moaşte sfinte! E şi aceasta o dovadă puternică a autenticităţii geniului său, a puterii sale artistice. Iar Tolstoi spunea: îmi iubesc nevasta, dar mai abitir îmi iubesc romanul. Troţchi, la Brest-Litovsk, în plină elaborare a păcii separate, nu uita să-şi ceară cufărul cu manuscrisele şi cărţile lăsat la Viena.
58
F
Eu unul-din prostie, neglijenţă şi lipsă de autenticitate scriitoricească - am pierdut o mulţime de manuscrise, mai ales în 1944 în vremea bombardamentelor. S’ar zice, prin urmare, că nu din vina mea. Ba da, din vina, prea mare vină a mea. îmi pare mai ales rău că s-au pierdut câteva caiete cu note pentru un roman. Tema şi acţiunea s-ar mai fi putut reface, nu însă expresiile şi frazele notate, care singure erau în măsură a da romanului un caracter de autenticitate, de vitalitate. Mi-au rămas, în parte, texte din studiul istoric „Post bellum” (Franţa după 1870 şi Germania după 1918) şi „Apărarea şi prezentarea omului modem” (scrisă în 1938).

— Aţi iubit? Aţi fost iubit de - iată, am reţineri, sfiiciune, mi se pare că e impudic să pun o astfel de întrebare - o femeie ?

(„Dacă dragoste nu e, nimic nu e” - o spune cu atâta gravitate şi profunzime, cred, Marin Preda).

— Cer voie să tac.

O mărturisire, totuşi, să fac: am cunoscut, aveam vreo douăzeci de ani, iubirea, am ştiut şi eu ce înseamnă a ţi se părea că lumea e a ta, că tu începi lumea, a pluti în euforie şi în fericire absolută. A. G. şi eu nu ne-am căsătorit. Astăzi, când ni se întâmplă să ne întâlnim, ne privim cu atenţie, acoperiţi de praful abraziv, de funingina şi de noroiul anilor, ne privim şi
59
cred că amândurora ne pare foarte bine că nu ne-am căsătorit.

Ei, fericirea, cum zice Proust, e cel puţin pentru unii oameni, o eroare.

P.S. - îmi cer iertare pentru mizerabila dactilografiere.

Un sfat (dacă aveţi copii): puneţi-i, cu străşnicie, să înveţe latineşte şi greceşte.
60
O scrisoare
Bucureşti, 13 mai 1987

Iubite domnule Băciut,

Abia acum primesc scrisoarea d-tale din 23 aprilie, reexpediată de la Rohia, de unde lipsesc de mult, reţinut de treburi şi angarale în Bucureşti.

Sincere mulţumiri pentru a nu mă fi dat uitării şi a-mi purta de grijă.

Sper să pot fi către sfârşitul lunii la Rohia. De acolo voi răspunde cu ajutorul Domnului, întrebărilor puse.

De aici îmi vine greu a răspunde, „prins” de mai sus menţionatele treburi.

Rău mi-a părut văzând că dialogul nostru a fost atât de ciuntit! Dar nu o luăm în tragic.

Cu cele mai alese simţăminte şi cele mai bune urări,

N. Steinhardt

61

Scrisoare către un tânăr poet

26 mai 1987

Iubite Nicolae Băciuţ,

în răspunsurile mele la ultimele întrebări ce mi-aţi pus, am reluat ideea lui Maiorescu şi formula lui Păstorel Teodoreanu, afirmând că scrisul e boierie. Poeziei îndeosebi i se aplică de minune enunţul acesta. Dar ea nu este numai boierie ci şi produsul unei munci neplictisite, negrăbite, intense. E inspiraţie, desigur, dar şi îndelungată trudă. Am citit multe volume de poezie în ultimii zece ani. Şi am putut constata că, în ciuda bunăvoinţei şi prieteniei care au stat la baza lecturii mele, foarte multe nu-s câtuşi de puţin vrednice a se numi poezie. Superficiale, conformiste, uşuratece, false, scrise la repezeală, publicate fără a fi atent revăzute şi regândite, reprezintă o uriaşă masă de rebuturi.

Se cere muncă, răbdare, şlefuire, e treabă serioasă şi nu poate fi „expediată” în tempo de hopa-Mitică.

62

Aşadar: atenţie, nici o grabă, nimeni nu-l obligă pe om să publice o carte de versuri în fiecare an. Talentul, desigur, e prima condiţie. Dar nu ajunge, trebuie „prelucrat”. Ca să nu mai vorbim de sutele de „poeţi” care dau la tipar toate fleacurile, schiţele, copiile, ciornele, imitaţiile neruşinate, lozincăriile abia camuflate...

înainte de a ne aventura în consideraţii subtile şi înalte asupra poeziei - teoriei poietice - se cuvine a-i îndruma pe toţi cei ce scriu versuri să fie serioşi, să nu socotească drept Poezie orice şir de versuri (albe) aliniate la repezeală pe nişte coli de hârtie. Mai întâi să existe „materialul”, apoi vom începe teoretizarea.

La cei din generaţia ’80 mi s-a părut a vedea talent şi probitate. Apoi şi har şi haz; curaj şi demnitate profesională - de aceea m-am bucurat. Am văzut şi la d-ta: luarea lucrurilor în serios, inspiraţie, grijă pentru formă. Te rog cu toată prietenia, să continui a da poeziei atenţia cuvenită, respectul necesar. Nu fi grăbit! Şi din întrebările d-tale deduc: eşti acasă în domeniul gândirii şi artei. Nu te lăsa prins în capcană de modă, zor, mediu, exemple, clişee (voluntare ori involuntare), fii mereu în stare de alertă, treaz, de veghe!-şi foarte indulgent cu elucubraţiile şi bătrâneşti - copilăreştile spuse ale lui N. Steinhardt.

63

Două scrisori

Rohia, 12 iunie 1987

Iubite domnule Băciuţ,

Confirm, cu mulţumiri, primirea scrisorii din 3 iunie.

Sunt de acord.

Socotesc însă că ar fi bine să se menţioneze că textul meu e scrisoare

particulară, iar nu un text de la începutul menit tiparului. (Pentru a se lămuri caracterul ei haotic, dezordonat, cu totul neliterar).
(Veţi proceda cum veţi gândi că este mai oportun.)
Constat însă, - cu mirare şi foarte îngrijorat - că nu pomeniţi nimic despre un plic albastru, recomandat, trimis (cu confirmare de primire) cu o zi înainte de scrisoare. Plicul cuprinde: a) răspunsurile mele la ultimele întrebări puse în cadrul dialogului nostru, b) un articol intitulat „Gheorghe Iancovici între Gide şi Malraux”.
Nu ai primit plicul?
64
S-a rătăcit?
Te rog mult să binevoieşti a-mi răspunde cât mai repede. Ori textul meu despre Gh. I. nu a plăcut?
La nevoie pot trimite copii de la răspunsuri şi articol - numai de nu s-ar pierde şi acestea?!
încă o dată te rog să-mi răspunzi. Se pierd oare şi plicurile recomandate cu confirmare de primire?
Sunt foarte măgulit (şi înfricoşat) de perspectiva publicării scrisorii mele.
Cu cele mai bune simţăminte, N. Steinhardt
Nota autorului: E vorba de scrisoarea precedentă, publicată în „Tribuna”, sub titlul „Scrisoare către un tânăr poet”.
(Scrisoare nedatată - plicul primit, după reexpediere, la 28 iulie 1987)
Iubite domnule Băciuţ,
Re-expediez.
Dea Domnul să-ţi parvină acest plic.
Sunt de acord cu propunerea referitoare la „Echinox”.
65
(Unde mai am câteva texte nepublicate - rog a i le aminti lui Aurel Codoban: 1) O. Paler, 2) Fidelitatea, 3) (eventual): Nae Ionescu.
întrebările nu le mai bătusem la maşină, aşa încât rămân pierdute. îmi pare rău. Va fi nevoie să le reconstitui.
Sper să se poată împlini toate, şi la „Vatra” şi la „Echinox”.
Călătorie plăcută, drum bun!
Din Bucureşti vi se va expedia un volum al meu. (Am lăsat o listă la plecare şi nişte cartonaşe dedicaţii.)
Cu cele mai bune salutări, N. Steinhardt
(Nota mea, N. B. „Cartea Escale în timp şi spaţiu”, Editura Cartea Românească, 1987, mi-a fost trimisă cu un cartonaş pe care era scrisă şi dedicaţia „Domnului Nicolae Băciuţ, cu multă, sinceră şi caldă afecţiune, N. Steinhardt, iunie 1987).
66
„Sunt un admirator (entuziast) al romanelor «Groapa» şi «Săptămâna nebunilor»"
(Nedatată - data poştei 28 iulie 1987)
— Ce înseamnă o zi, o zi obişnuită din existenţa dv. de acum ?
— înseamnă o luptă cu trupul şi cu mintea. Trupul, din ce în ce mai acaparator, mai neobrăzat, se tânguie, se cere îngrijit, răsfăţat. Trebuie să-l disciplinez, să-l ţin în frâu, să-i dau peste nas (îngrijindu-l totuşi, că e tare nevolnic.) Mintea, brusc înzestrată cu o memorie fenomenală, îmi aminteşte absolut toate relele, prostiile, meschinăriile, păcatele ce am săvârşit. îmi descoperă în fie ce zi altele. Nu-i rău (Ps. 50: Iar păcatul meu înaintea mea este pururea.), dar nu se cuvine nici să mă deznădăjduiesc, să ajung a mă urî şi dispreţui din cale afară. Trebuie, totuşi, să citesc, să mă veselesc, să nu mă dau bătut, să mă port astfel

67
încât să nu se observe de către ceilalţi că am necazuri trupeşti ori angoase mintale, să înfrunt neantul lui Heidegger şi al lui Jaspers, să opun găurii negre din centrul Căii lactee credinţa mea creştină a veşniciei duhului, să-mi tot repet că nu-s numai materie ci şi spirit şi că deci nu-mi pasă de găurile negre.

— „Apărarea şi prezentarea omului modern De ce trebuia prezentat omul modern? De ce trebuia apărat? Să revenim „la zi”. De ce trebuie apărat omul modern?

— Prin 1937-1938, convingerile mele conservatoare au cunoscut o cotitură. Le-am nuanţat, am trecut de la paseism şi retro la o concepţie în care „modernul” poate fi modelat în categoriile concepţiei conservatoare. Am conceput un partid al „moderaţilor violenţi” şi al conservatorilor în trench-coat. Drept care şi necesitatea de a mă redefini şi a-l reaşeza pe omul modem în cadrul valorilor tradiţionale. A fost o perioadă de exaltare şi euforie. Simt şi acum un liberal-conservator „modem”.

— Să extrapolăm: de ce trebuie apărat scriitorul contemporan? Climatul literar?

— Scriitorii (simţitorii, gânditorii, netelurícii) trebuie mereu apăraţi, deşi nu sunt deloc fiinţe slabe. Trebuie însă apăraţi împotriva asalturilor conformismului, birocraţiei, entropiei. Mai ales în epocile totalitariste.
68

— Viaţa literară este, din păcate, aşa cum o ştim. Grupuri şi grupuleţe, vanităţi şi orgolii nemăsurate. Aceasta intr-o extremă a ei. Ce mi se pare mie mai alarmant, privind de la depărtare şi în afara Jocurilor” viaţa literară, e că renunţă la credinţă adesea şi cei de bună credinţă. Că se susţin cauze numai pentru că „inamicul” literar contestă pe cineva dintre cei apropiaţi. Mi se pare imoral - am exemple la îndemână - să aplici superlative unui poet şi pentru că o altă „istanţă ” critică, ostilă ţie, l-a contestat vehement.

Acesta e doar un biet exemplu dintre cele care deformează adevărul vieţii literare, al literaturii. Care definesc latura anormalităţii climatului literar. Care credeţi că sunt, în principal, factorii care alimentează anormalitatea unui climat literar?

— Parcă am mai vorbit despre problema aceasta, a clicilor literare. Ne otrăveşte pe toţi. Să repet: V-am spus că sunt un admirator (entuziast) al romanelor „Groapa” şi „Săptămâna nebunilor”. Nu o pot spune public, nu pot încerca să scriu despre ele, din pricină că aş fi numaidecât considerat că am trecut de partea clicii lui Eugen Barbu. Iată o pildă a spiritului de gaşcă. Anormalitatea (spurcarea) climatului literar se datorează în special spurcării climatului general: e ca o molimă care pătrunde pretutindeni. Mediul literar nu este etanş. Vai nouă.
69

— Iată, inevitabil, revin la „Judecata de apoi a poeţilor”. Intr-o revistă de mare tiraj, cum e „Săptămâna”, cu audienţă largă la semidocţi, profani, ignoranţi, amatori de „scandaluri ”, sunt terfelite valori ale literaturii noastre contemporane. Se difuzează în tiraje de masă false ierarhii, se mistifică valori etc. Şi cu toate acestea nu se ia act cu curaj împotriva acestei imposturi critice. E-adevârat, şi tăcerea e o replică. Nu însă cea mai fericită, cred. Poate doar cea mai potrivită la un moment dat. Cum vedeţi dv. justificarea atitudinii faţă de mistificările, batjocorirea valorilor literare în general ?

— Nu există justificare, numai explicaţii: laşitate, resemnare, silă, oboseală, simţul inutilităţii, abjecţia generalizată, scârba - un amestec de oboseală scârbită şi de resemnare metafizică.

Dar intervine şi înţelepciunea: „Săptămâna” are mână liberă, un soi de salvus

conductus din partea unor foruri foarte înalte. îşi poate permite orice, are acces la dosarele cele mai tăinuite. Nu-i nimic de făcut. Iar românului nu-i place (pe drept cuvânt) să lupte cu morile lui Don Quijote.

— Cu debutul dv., spuneaţi, aţi intrat „cu bastonul” în literatură. Şi, totuşi, cei contestaţi, nu s-au supărat. Şi cei contestaţi erau, în 1934, Eliade, Cioran, Noica... Ce credeţi că poate asigura destinderea unui climat literar?

70

— Ce cred că poate asigura destinderea unui climat literar? Numai şi numai cumsecădenia, libertatea şi normalitatea climatului general. (Aşa-i şi cu problema libertăţii şi a egalităţii: nu pot fi realizate prin legi ori instituţii juridice: îşi au izvorul şi garanţia în moralitatea şi cumsecădenia şi cuminţenia societăţii.) în 1934, ţara noastră era o ţară de civilizaţie şi cultură, purtarea celor parodiaţi de mine, nu a fost de mirare, se conforma spiritului de liberă exprimare a opiniilor, spiritului de îngăduinţă, de libertate, de omenie, politeţe, toleranţă a societăţii de atunci (care, ca orice colectivitate civilizată, tolera şi gluma).

— Ce înrâuriri poate avea teroarea în literatură, în primul rând asupra valorilor în formare?

— O înrâurire totală. Teroarea, ca şi puterea absolută, ca şi tortura, cucereşte totul, sterilizează, paralizează totul. Acesta-i secretul. îl intuise şi bătrânul, încă din secolul al XIX-lea, l-a sesizat perfect şi implacabil şi discipolul său de mai târziu. Teroarea e cancerigenă şi invincibilă. Potopeşte literatura, o desfiinţează. Eventual mai tolerează - câtva timp - simplele exerciţii textualiste, ca neprimejdioase, ca pe nişte fandacsii, apoi le va nimici şi pe ele. O oarecare „cântare” proletcultistă le va mânca şi pe ele. Pot fi cazuri izolate de rezistenţă, spirite de tip „catacombă”, dar literatura ca atare intră şi ea sub incidenţa terorii.

71

— Ce înseamnă, de fapt, pentru dv. „libertate, autenticitate, toleranţă”?

— Astea nu se definesc. - Se simt. Oricine - şi omul cel mai simplu, mai necitit, mai comun - ştie când există libertatea şi când nu-i decât o formulă. Definiţiile sunt cu totul inutile, ba uneori şi caraghioase, pedante. Autenticitatea înseamnă sinceritate şi curaj, nefaţămicie, nesimulacru, nemecanicitate, nerepetiţie, neconformare la norme. Surpriză. Adevărul, realitatea, scrisul sincer sunt aşezate toate sub semnul surprizei.

Şi autenticitatea nu se defineşte, şi ea se simte. Oricare cititor câtuşi de puţin avizat îşi dă imediat seama dacă scriitorul scrie (conştient ori inconştient) după şablon, indicaţii, modă ş.a.m.d. ori de la sine, dacă joacă un rol sau „se dă în vileag”, se mărturiseşte, se dă fără ruşine pe faţă. Pentru toleranţă, v. mai sus la nr. 6.

— Sunteţi foarte detaşat (dar şi ataşat) de fenomenul poetic optzecist. Aţi fost contemporan cu aproape toate experienţele literare fundamentale ale acestui secol. Prin ce s-ar detaşa mişcarea optzecistă, susţinută şi contestată în acelaşi timp ? Care sunt şansele acestei experienţe?

— Fenomenul poetic optzecist cred că e o încercare, o ţâşnire spre libertate. Minunată. I-am apreciat foarte mult pe „cei cinci”. A fost, din senin, un suflu de curăţire şi vitejie. La Dej, în 1982, la seminarul

72

interdisciplinar am simţit o bucurie fără pereche, s-a vorbit liber, m-am crezut în anii ’30.

Generaţia ’80 a fost o speranţă. Cărtărescu şi Mircea Dinescu am impresia că se retrag în jocuri de trapez, iar textualismul face ravagii. Oamenii se rostuiesc, se aşează. Poezia rămâne însă un tărâm privilegiat. Nu-l părăsi, dragul meu. Fereşte-te

de „idei”, goleşte-ţi mintea de idei, de tot ce cunoşti despre ce se întâmplă în „practică”, şi caută-ţi - egoist, tenace, nesimţit - bucuria într-o poezie născută prin generaţie spontană, căzută - cum spun francezii - avec la demiere pluie.

— Ce credeţi că ar trebui să-l definească în primul rând, pe scriitorul tânăr ?

— Păi (vorba lui Lovinescu), tinereţea. Adică posibilitatea de a întocmi cocktailuri din ingrediente foarte felurite: cinism, nepăsare, curaj, milă, scârbă de putregai, minciună, mumii şi lozinci; apoi multă inteligenţă, cultură, fineţe, graţie... Vezi textul meu „O definiţie a culturii” în revista „Tribuna”. Un scriitor e un complex foarte complicat de însuşiri diverse, contradictorii, multe inefabile. Aşezate, probabil, helicoidal, ca şi cocul genetic. Reţetele nu ţin, nici definiţiile, nici programele, şi cu atât mai puţin sfaturile.

Oricum, inteligenţă (multă), luciditate, dispreţ pentru facilităţi. Şi reţinere. Se scrie astăzi prea mult, e o manie, o molimă, o incontinenţă. Poporul român e un

73

popor foarte talentat, au apărut lucruri bune, remarcabile, dar şi multă apă de ploaie. Toată lumea scrie, şi tot timpul. Nu-i bine. Se cere strunire, reflecţie, negrabă. Ehei, scrisul e boierie mare şi har. Nu-i treabă de ici colo. Repet (vorba e a lui Păstorel, de la Maiorescu citire) scrisul e boierie.

*

Dragul meu, convorbirea noastră a apărut, mă bucur şi îţi mulţumesc, însă tare ciopârţită. Crezi că alăturatul text poate fi publicat? M-aş bucura. Dacă nu-i cu putinţă, îndrăznesc să te rog să mi-l restitui, la Rohia, unde plec peste câteva zile, cu ajutorul lui Dumnezeu. Am zăbovit cam mult la Bucureşti, cu treburi şi angarale. Sper să fie, în sfârşit, trimisă în librării şi mult chinuita, micşorată şi năpăstuita mea carte intitulată „Escale în timp şi spaţiu”. îţi voi trimite, fireşte, un exemplar - nu ştiu precis când. Te rog să dai crezare sincerităţii sentimentelor mele de aleasă afecţiune.

74

„Omul fără libertate e un om nenorocit, o fantomă de om, o caricatură"

(Nedatat. Pe plic: Târgu-Lăpuş, 10 VIII 1987)

— Memoriile sunt literatură, pot „face” literatură?

— Da, desigur! Exemple ilustre, hotărâtoare: „Memoriile de dincolo de mormânt” ale lui Chateaubriand, „Memoriile” ducelui de Saint-Simon, ale cardinalului de Retz, „Amintirile din casa morţilor” ale lui Dostoievski, „Jurnalul fraţilor Goncourt”, al lui Julien Green, al lui Amiel, al lui Pepys, „Anti-memoriile” lui Malraux etc.

— Vorbeaţi intr-un dialog anterior despre „lipsa de informaţii”. Cum vă informaţi? Câtă corectitudine pot însuma sursele din afară?

— Lipsa de informaţii a constituit după 1947 o mare suferinţă pentru oamenii iubitori de cultură şi pentru literaţi. Au fost practic înţărcaţi de informaţii.

75

S-au putut menţine la curent cu produsele culturii universale numai privilegiaţii. Ceilalţi au orbecăit în beznă. Privilegiaţii s-au bucurat de un avans imens în 1964 când situaţia s-a mai îmbunătăţit şi liberalizat - ei erau la curent cu ceea ce toţi ceilalţi ignorau.

— Cum scrieţi? „Hotărăsem să scriu mai mult” - spuneaţi. Este scrisul o caznă, o plăcere?...

— Scrisul: plăcere, mare plăcere, dar şi caznă. Aşa cred că e pentru toţi cei ce îndrăznesc să pună mâna pe condei (put pen on paper, zic englezii). Dar observ că nu am răspuns complet întrebării precedente. Să o fac acum.

E nevoie de o totală libertate de acces la cultura planetară. Intelectualul român este dornic de o asemenea cunoaştere universală. Vezi Eminescu, Odobescu,

Haşdeu, Heliade Rădulescu, Mircea Eliade, Iorga, Pârvan, Lovinescu etc. Spiritul românesc e universalist.

Eu unul mă informez pe cât pot, cum pot, parţial, ca vai de lume, din ce-mi pică şi când îmi pică. Radioul, desigur e un izvor preţios, dar cu toane (cel puţin pentru aparatul de care dispun) şi care se cade a fi folosit cu prudenţă şi atenţie, cu spirit critic şi discernământ, calităţi (precauţii) esenţiale ale oricărui cercetător al istoriei sau oricărui cercetător ştiinţific. Se aplică şi aici, integral, măsurile de pază ale istoriei critice.

76

— Care erau perspectivele dv. imediate, la absolvire ?

— Mari, bune. Mă puteam duce la Oxford ori la Freiburg im Breisgau. Nu m-am dus. Din lene? Din prostie? Din frică? Din comoditate? Din predestinare?

Oricum, nu m-am dus. (Am mers mai târziu la Paris şi la Londra.) Altceva ar fi fost Oxfordul sau Freiburgul. Acum îmi pare rău? Da şi nu. Mai ales nu. Am avut altă sortire. îmi însuşesc ursita.

— Interesul pentru istorie nu era unul întâmplător. „Post bellum” e o dovadă. De ce nu aţi publicat acel studiu ? Cum resimţeaţi atunci convulsiile istoriei? Dar acum?

— „Post bellum” nu din vina mea nu a apărut. Faimoasele „împrejurări” m-au doborât. Ori fost-a tot lenea şi i-am cedat? Convulsiile istoriei, şi atunci şi acum, le-am răbdat şi le rabd greu. Particip la ele cu înfrigurare, sufăr, mă zdruncină, mă irită, mă îmbolnăvesc. Acum, într-o oarecare măsură, m-am liniştit şi resemnat, dar prostia şi laşitatea tot mă scot din pepeni şi ţâţâni.

— Ce publicaţii agreaţi? La care vă place să colaboraţi ? Cu cine colaboraţi cel mai bine, mai fructos, mai corect? De ce?

— A! La mai toate. Bine m-am înţeles oarecare vreme cu Ioanichie Olteanu la „Viaţa Românească”, până ce au pătruns şi-n sinea lui panica şi frica neroadă. îmi place a colabora la revistele studenţeşti,

77

ca „Opinia studenţească” ori „Echinox”, mai libere cred, mai curate, mai puţin stăpânite de temeri şi consideraţii de oportunitate. Dar şi colaborarea mea la „Opinia” întâmpină, acum, brusc, greutăţi. La „Vatra” greu am acces.

A

— In dialogul nostru apelaţi ades la iniţiale. Ce semnificaţie are discreţia pentru un scriitor? Cât îi slujeşte acest atribut la conturarea universului operei sale?

— Tema se află tratată în bucata „Werther” a lui Andre Maurois şi în „Lotte im Weimar” a lui Thomas Mann. Se poate vedea că în cazul Goethe - Lott Buff - Albert Kaestner, Goethe a dat prea puţin dovadă de discreţie - şi i-a prins bine! Folosirea iniţialelor nu-i fericită. Cititorul reţine nespus mai uşor numele proprii decât simplele iniţiale. Toţi marii romancieri au impus, au introdus în viaţă nume proprii nu iniţiale. Othello sau Alcest sau Sărmanul Dionis sau Jean Valjan spun mult mai mult decât O., A., S. D., J.V.

Dar regula cunoaşte excepţii. Totul se rezolvă de la caz la caz. Principiul rămâne: în romane mai bune-s numele decât iniţialele.

(Mi s-a defectat maşina de scris. Trec deci, bucuros de altfel, la toc.)

A

— înţeleg că debutul în 1936, cu „Elementele operei lui Proust”, s-a făcut cu propriul nume. Ce vă spunea,

78

ca literă tipărită, propriul nume? Cine mai intra în preocupările du. atunci, alături de

Proust?

— Ce-am simţit când mi-am văzut numele tipărit în RFR? („Revista Fundaţiilor Regale” - n.m, N. B.) O imensă bucurie - ăsta-i adevărul. Şi acum încerc o emoţie ori de câte ori îmi văd numele tipărit. Bănuiesc că se petrece un fenomen de natură psihanalitică: ne vedem oglindiţi, proiectaţi în afara noastră; numele nostru nu-i un soi de hologramă?

Autorii vremii: Gide, Sinclair Lewis, Camil
Petrescu, Mircea Streinu, Valery, Papini, Galsworthy, Roger Martin du Gard, Leon Daudet, Roth, Kafka etc. Plus toţi clasicii şi autorii mai vechi cu operele cărora de-a valma - mă obişnuise profesoara mea dintâi, doamna de Bransky, pe care cred că am mai pomenit-o în acest dialog.

A

— In ce termeni concepeţi du. libertatea? Ce poate face omul cu libertatea ?

— La întrebarea aceasta, a doua, mă grăbesc să răspund folosind cuvintele celebre ale lui Sieijes despre starea a treia: ce este? Nimic. Ce trebuie să fie? Totul. Aşa şi libertatea: ce poate face omul cu ea? Totul. Fără de ea? Nimic, ori numai pocitanii şi prunci morţi.

— Ce poate face libertatea din el? („Omul devine singur de-abia atunci când e liber” - citeam undeva.)

— Omul fără libertate e un nenorocit, o fantomă de om, o caricatură şi un locuitor al iadului.

Cu libertatea omul poate face multe lucruri bune. Dar poate şi să o exaspereze, să o prefacă în absurd şi în toxină. Libertatea, în societate, nu însemnă dreptul de a face orice. In societate există libertăţi concomitente, deci şi posibilitatea unor abuzuri de drept.

Libertatea, ca orice însuşire, ca orice entitate, are nevoie de moderaţiune şi dreaptă socoteală. Nu-i totuna cu anarhia. Bună, minunată, indispensabilă e libertatea. Rea şi aducătoare de rele este libertatea fără de măsură, înnebunită, încăpută pe mâna nerozilor. Atunci e premergătoare de haos, dezordine, prostie - şi-n cele din urmă (fără doar şi poate), de tiranie, (v. E. Kastner în importanta lui carte, Fabian). Asta în viaţa socială şi politică. în literatură, fireşte, nu poate exista (ca şi în toată arta) decât libertatea absolută. Şi acolo poate duce la malformaţii, la monstruozităţi, neghiobii - dar acestea toate nu pot înfrânge principiul libertăţii totale. (Rămânând, fireşte, adevărat că adevăratul artist e întotdeauna un creator, adică un ştiutor de dreaptă măsură, de bun simţ, de echilibru).

N. Steinhardt

P.S. Mai continuăm a dialoga?

„Nu-i compromisul un soi de pact cu diavolul, iscălit cu sânge?"

(Nedatat - data poştei: Târgu-Lăpuş,
25 VIII 1987)

— Gi.de era protestant. A contestat apoi protesta- nismul şi era pe punctul de a se converti la catolicism, ca apoi să adere la „comunism”, aşa cum „îl înţelege (înţelegerea, fireşte - n.m.) el”. Iată o continuă nevoie de a găsi cea mai adecvată şi adevărată cale a mântuirii.

— Gide (pe care nu şovăi a recunoaşte că nu-l iubesc) a fost, din fire, un protestant. Nu s-ar fi putut încadra în catolicism.

„Aşa cum îl înţeleg eu” - formula aceasta folosită de mulţi aderenţi la comunism e o nerozie. Nu poţi adera la o doctrină aşa cum o vezi tu, ci aşa cum este ea. Foarte mulţi dintre cei care au fost decepţionaţi, dezamăgiţi de comunism („eu nu mi l-am închipuit aşa”, „nu aşa l-am vrut eu”), nu-s decât neghiobi care au aderat la ce nu cunoşteau ori nu s-au străduit să
81
cunoască. Numeroşi evrei români au dat dovadă de o astfel de grabă, neseriozitate şi lipsă de informaţie. De ce nu au citit mai întâi textele fundamentale? De ce nu au luat aminte la realităţile din ţara unde comunismul fusese înfăptuit? De ce au aderat la o fantasmă care nu era decât produsul închipuirii lor, decât wishfull thinking, cum spun englezii?

(Gide, inteligent, s-a lecuit în cele din urmă şi - cinstit - a declarat-o.)

Eu am fost atras (cucerit) de creştinism încă din tinereţe, din copilărie. Atracţia a evoluat crescendo. Cred, totuşi, că fără experienţa închisorii nu aş fi făcut pasul decisiv - ori mult mai târziu. Iată de ce eu îi mulţumesc lui Dumnezeu şi-i sunt atât de recunoscător lui Dinu Noica.

La mine au lucrat nu „opţiunile raţiunii”, ci fascinosum şi tremendum.

— Aţi citat adesea cuvintele lui Dostoievski: „Suferinţa e calea cea mai sigură către cunoaştere”. Puneţi-le, vă rog, în relaţie cu altele ale lui Goethe: „Numai suferinţa e creatoare”.

— Dostoievski şi Goethe spun acelaşi lucru.

Intr-o notă din „Viaţa Românească” am citat o spusă importantă a lui Camus, inspirată de Wilde: şi prin fericire se poate ajunge la Hristos (ori la creaţie ori la cunoaştere). In domeniul acesta haric nu există căi
82
obligatorii şi sens unic. Duhul, ca şi vântul, suflă unde cum şi când vrea.

— „Se cere măsură şi atenţie: blândeţea uşor poate aluneca spre laşitate iar isteţimea spre şmecherie”. Aţi avut de-a face în existenţa dv. cu laşi şi şmecheri odioşi ?

— Ce stranie întrebare! E mai mult decât evident, e cu ochi şi cu sprâncene că laşitatea şi şmecheria nu sunt nici cursuri (eventual „simpatice”) ale tipului uman bonom: Mitică, Lache, Tache. Sunt grave şi catastrofale: Căderea imperiului roman şi a civilizaţiei occidentale contemporane se datorează laşităţii. Utopiile unde ne-au dus? Ce a realizat (în mod cert) comunismul? Generalizarea şmecheriei (devenită ultimă barcă de salvare).

Odioşi sunt şi şmecherii, şi laşii, aşa cum Mateiu a constatat că boema e imundă.

Da, am avut de suferit de pe urma delaţiunii, a laşităţii şi şmecheriei - ca toată lumea. Le socotesc năpaste, urgii.

Din tonul întrebării dv. îmi pare (dea Domnul să mă înşel!) a ghici o secretă indulgenţă pentru şmecheri şi laşi. Vă recomand sfătuitor să-l citiţi pe Soljeniţân.

— Ce înseamnă compromisul pentru scriitor'? Există compromisuri necesare? Compromisuri scuzabile?

— Compromisuri moderate şi, de bine de rău, scuzabile - cu viaţa - există. Nu cu stilul, cu limbajul,
83
personalitatea ta însăşi. Nu înseamnă că până şi compromisurile moderate nu sunt şi ele legate de riscuri. Compromisul nu atât în sine e primejdios cât prin consecinţele lui: odată primul pas făcut se va putea oare opri din mers cel care a cedat şi s-a învoit? Nu va merge din cedare în cedare până la „capătul nopţii”, până-n fundul abjecţiunii?

Nu-i compromisul un soi de pact cu diavolul, iscălit cu sânge?

Cel mai sigur şi mai antiseptic mi se pare a fi refuzul categoric iniţial.

Şi aici, ca în atâtea alte domenii, se aplică dreapta socoteală. Se cuvine ca judecata să fie făcută de la caz la caz.

— Unde poate duce dogma in literatură? In ideologia literară? Cum se poate supravieţui dogmei?

— Dogmatismul în literatură (creaţie ori critică) duce neapărat la şablon. La manierism. La imobilitate. Am prea văzut-o.

Supravieţuim agăţându-ne cu disperare de o barcă de salvare: a) libertatea, b) bunul simţ, c) simţul ridicolului, d) umorul. Şi repetând întruna: 2+2=4. Şi amintindu-ne mereu că toate-s trecătoare, mai ales modele (dogmele sunt mode): ce e val ca valul trece.

84

— Ce adjective vă repugnă cel mai mulţi

— Tocmai cele menţionate mai sus: laş, şmecheresc; adaug: intrigant, slugarnic, mieros şi toate din gama largă a cuvioşiei făţarnice.

Sunt perioade ale istoriei când un anume adjectiv devine în special nesuferit: civic în vremea lui Robespierre, intransigent şi conştiincios în deceniul obsedant, virtuos în vremea puritanilor ş.a.m.d.

— Intre o capitală a culturii şi o alta a spiritului (dacă nu greşesc Bucureşti - Rohia) care au fost tensiunile opţiunilor dv.î In ce locuri vă simţiţi cu adevărat acasă1

— Mă simt acasă în amândouă locurile: şi în Bucureşti, şi la Rohia. Din ce în ce mai mult la Rohia. Bucureştiul, sărmanul, e pe cale de dispariţie sub tâmăcopuri vrăjmaşe. Nici nu vă puteţi închipui ce oraş frumos şi plăcut a fost! Un paradis general, vorba lui Cezar Petrescu.

Un loc pe care l-am iubit mult şi căruia îi păstrez neştirbită afecţiune e Braşovul.

Cât priveşte Bucureştiul, îmi aduc aminte de versurile lui Baudelaire (cred că le-am şi citat undeva): „Mais les formes d’une viile changent plus vite he’las que le coeur des mortels”.

Bucureştiul a murit. Nu cred să fie numai o impresie, nu cred să fie vorba de remarca lui Proust: că spaţiul e tot atât de trecător ca şi timpul (finalul lui

85

„Du Cote de chez Swann”). Nu, nu e o simplă impresie datorată bătrâneţii. Bucureştiul e pe cale de a fi „executat” şi înlocuit cu altceva - urât.

N. Steinhardt 25 august 1987

„Orice critic lucrează cu materialul clientului"

(Nedatat - data poştei: Târgu-Lăpuş,
12 iulie 1987)

— Vii interesează cine sunt cititorii dv. ? Primiţi scrisori de la ei? Ce anume reclamă ele? Care ar fi cititorii pe care vi i-aţi dori? Cum vedeţi „cititorul de critică”? Cine e el? Ce aşteaptă el de la critică?

— Mă bucur când aflu că cineva (oricine) m-a citit cu plăcere. Mi se întâmplă - nu-mi vine a crede că-i adevărat - că am fost citit (de tineri mai ales) cu folos, curiozitate şi intensitate participatorie. Poate fi bucurie mai mare? Sticla aceasta a căpitanului Grant aruncată în marea tipăriturilor - când ajunge în mâini cercetătoare şi receptive, ce răsplată incomparabilă pentru un scriitor, fie el un simplu diletant de mâna a zecea!

— Care vă sunt primii cititori ai textelor dv.? (Înainte de a fi publicate!) Mă bazez pe o informaţie din

87

Epistolar - un text despre Jurnalul de la Păltiniş a ajuns la A. Paleologu înainte de a vedea lumina tiparului.

— Citesc rareori prietenilor mei texte nepublicate. Cu „Jurnalul fericirii” am făcut o experienţă mai mult decât tristă. Citesc textele despre care îmi dau seama că au şansa să fie publicate.

Cu Al. Paleologu mă sfătuiesc uneori, mă citeşte ca un adevărat prieten, adică în mod mai mult decât exigent, necruţător, ca un belfer acru şi cu duşmănie.

— Şi pentru că tot am amintit de Jurnalul de la Păltiniş, cum apreciaţi câştigul acestei „şcoli” a lui C. Noica? Din ceea ce au făcut până acum Gabriel Liiceanu, Andrei Pleşu, Sorin Vieru... se justifică investiţia făcută în ei ?

— Liiceanu, Pleşu, Vieru sunt desigur „băieţi” foarte buni. Pleşu îmi pare îndeosebi talentat: ca vorbitor (la T.V., de ex.: excelent), autor, conferenţiar... Talentat, cult, inteligent. Liiceanu îmi pare mai tem: Politropia sa o socotesc seacă, forţată, anostă.

Sunt tustrei, ca mai toţi din generaţia lor, susceptibili la culme, vulnerabili, supărăcioşi nevoie mare. Păcat că's oameni cu merite certe.

De altfel, în jurul lui Noica nu s'a format un „cerc”; ci cu totul altceva: Păltinişul e un loc de pelerinaj naţional.

— Nu v-aţi gândit vreodată că Rohia ar putea deveni un loc adecvat unde „să se adune sământă bună pe pământ bun”? Eu cred că ar fi destui tineri interesaţi să se călească (nu să se încălzească) la focul Rohiei ?

— în vara aceasta, ulterior apariţiei Escalelor în timp şi spaţiu, am primit numeroase (!) vizite ale unor tineri şi mai puţin tineri, care mi-au declarat că îmi citiseră cartea cu atenţie şi că le-a fost pricină de plăcere şi mulţumire, interes ba şi de entuziasm. M-am simţit emoţionat, stingherit şi uluit. Erau totuşi sinceri. Nu exista nici un motiv pentru care să-mi turuie braşoave. A trebuit să-i cred. Drept care, fericire şi spaimă.

Nu mă bucur de suficient prestigiu şi talent ca să pot preface Rohia într-un Păltiniş secund. Mi se publică - de la o vreme încoace - foarte rar şi foarte greu câte un text - şi acela anodin.

Ioan Alexandru ar fi putut da Rohiei faimă. Nu a mai venit aici de multă vreme. Păcat. Alături de el poate că puteam fi şi eu de folos.

— Ce credeţi că poate face pe un critic original? Judecata de valoare în sine şilsau stilul judecăţii? Ce mai poate da originalitate unei opinii critice?

— Nu explicarea unei opere constituie aportul criticii. Ci calitatea entuziasmului şi adâncimea admiraţiei. A râs Mircea Iorgulescu („Entuziasmul

militant” în „România literară”), dar cred că pe nedrept, Gide îmi vine în ajutor. Totul e să admiri: just (să ai gust) şi puternic. Şerban Cioculescu nu s-a sfiit a fi un critic entuziast al iui Arghezi, Zarifopol al lui I. L, Caragiale, Ion Barbu al lui Mateiu, Valery Larbaud al lui Bitler, Gide al lui Dostoievski, Mann al lui Goethe etc.

— „Criticul e cucul instalat în cuibul autorului" (G. Poulet, Conştiinţa critică). Ce e criticul în opinia du.?

— Formula lui G. P. e excelentă; grozavă. (Am spus şi eu mai de mult că: orice critic lucrează cu materialul criticului.) Criticul e un intercesor între operă şi cititor. „Scrie” şi el: marii critici sunt şi ei creatori (Sainte Beuve dixit!) Criticul primeşte revelaţia şi o descoperă cititorului. El atrage atenţia asupra fenomenului. Cheamă. Află comori. Şi tot el pune lucrurile la punct.

(A nu uita că există o părere cf. căreia cucul în iulie se preface în uliu.)

— Are literatura româna autori importanţi în a căror cuib nu s-au aşezat „cuci”? Cum ar putea fi aduşi aceştia în actualitate?

— Exemple de scriitori uitaţi mi se par a fi: Mircea Streinu, C. Fântâneru, Comeliu Moldovan, Ion Ghica (trebuie să luptăm împotriva nedreptei interdicţii îndreptate împotriva sa, e o prostie fără pereche), I. M. Sadoveanu („Sfârşit de veac în Bucureşti”, „Anno

90

Domini”), N. Crainic, Paul Zarifopol (l-a comentat şi lăudat Al. Pal., bine a făcut), Horia Stamatu (aceleaşi observaţii ca pentru Vintilă Horia), Sanda Stolojan.

Şi frumoasa poveste a lui Urechea: „Zânele din Valea Cerbului”.

P.S. Am fost rău bolnav. Plec mâine la Cluj, la spital (Clinica III Medicală). De acolo, de va da Domnul, la Bucureşti.

Cu multă afecţiune,

> *

N. Steinhardt

Cer iertare pentru defectuoasa dactilografie. Credeţi că există şanse (ori măcar probabilităţi) să apară?

Oricum, mulţumiri pentru gândul bun.

91

Şase scrisori

Târgu-Mureş, 29 august 1987

Iubite domnule Steinhardt,

Am reuşit, în urmă cu câteva ceasuri, să intru (cu trudă şi umilire, la discreţia unui iubitor de medici, avocaţi - bineînţeles, absolvenţi ai altui „drept”-, şefi de restaurante ş.a.m.d., nu de scriitori, care nu-i pot oferi nimic altceva decât cărţi, din vânzarea cărora... trăieşte) în posesia „Epistolarului” lui Gabriel Liiceanu, de a cărui apariţie sunt convins că aţi aflat (el include şi textul dv. din „Familia” despre „Jurnalul de la Păltiniş”), şi găsesc în el un extraordinar sprijin moral pentru întreprinderea pe care am cutezat (aproape iritant prin insistenţă) a vă ruga a-i da curs. Nu suntem, sau mai bine, nu vrem să fim, singuri pe lume şi unii dintre noi, cei mai necopţi şi mai netrecuţi prin viaţă, încercăm să ne găsim un sprijin, un model în arta de a fi a unor contemporani. Şi mi se pare un mare păcat să nu profităm de experienţa lor. Nu vreau

92

să mă justific. Vreau doar să găsesc un generic unui devotament care nu s-a putut împlini altfel. Aş fi vrut, fireşte, să pot sta în apropierea dv., nu în regim epistolar. Şi nu doar de cele puţine luni de când vă trimit, cu tot felul de strangulări, scrisoriile şi întrebările mele.

Avem prea puţine modele în preajma noastră, care să stea şi înaintea şi după lecturile noastre. Avem nevoie, dincolo de cărţi, de cărţi vii, de oameni cu trup şi suflet, a căror respiraţie să o simţim aproape, ori de câte ori ne gândim a întreprinde ceva.

Sper că până la primirea acestei scrisori aţi primit şi ultimele întrebări pe care vi le-am trimis. Stau, aşteptând răspunsurile lor, ca între scrisorile lui Rilke către un tânăr poet şi acest „Epistolar” al lui Liiceanu.

Cu cele mai bune sentimente,

Nicolae Băciut

9

Târgu-Mureş, 3 septembrie 1987

Iubite d-le N. Steinhardt,

Am primit ultimul dv. plic. Din nou, ce s-o fi
A
întâmplat? Cu o foarte mare promptitudine. Intre timp v-am mai expediat câteva rânduri, stârnit fiind de „Epistolarul” lui Liiceanu.
93
Aş vrea să reiau „epistolarul” nostru de la un răspuns al dv. Sigur, nu agreez, nu încurajez ş.a.m.d. laşitatea, şmecheria. Nu sunt indulgent cu inşi din aceste categorii. încerc, în schimb, să-mi explic, să înţeleg circumstanţele în care semenii noştri (fie ei scriitori au ba) devin laşi, şmecheri. Pentru că nu orice gest de laşitate sau şmecherie e amendabil. Poate că greşesc. Dar sunt situaţii în care un laş sau un şmecher pot fi scuzabili. Mă gândesc, fireşte, la cazurile în care, de pildă, şmecheria nu numai că nu e dăunătoare, ba chiar face bune servicii, e singura soluţie. Cred că sunt şi gesturi de laşitate nevinovate, că laşii pot avea circumstanţe atenuante. Dar... Nu doresc să devin avocat (fără voie) al şmecherilor şi laşilor. îmi iau doar îngăduinţa să-i înţeleg.

Cu voia dv., continuăm să dialogăm. Vă mulţumesc pentru acest lucru.
Cu sinceră preţuire şi afecţiune, Nicolae Băciuţ

P.S. Am primit de curând ultimul „Echinox” despre iubire. Despre fidelitate se află la loc de cinste.

P.S. II. Am dat domnului Moraru textul dv. pentru „Vatra”. El va intra în numărul 10.
94
Rohia, 1987 -1988

Sărbători fericite,

La mulţi ani!

Nespusa bucurie a slăvitului Praznic al Naşterii Domnului să coboare asupra noastră revărsând în inimi pace şi linişte, iar Anul Nou să ne aducă sănătate, fericire şi, întru toate, bună sporire.
Cu sinceră şi caldă afecţiune, N. Steinhardt
Rohia, 9 martie 1988

Stimate şi iubite domnule Nicolae Băciuţ, în primele zile ale lunii februarie, eu aflându-mă la spitalul din Târgu-Lăpuş (în urma unei foarte urâte opăreli de gradul 2), am fost vizitat de domnii Prof. Teohar Mihadaş şi Florin Horwath, care mi-au predat „Revista română pentru străinătate” în trei exemplare (francez, englez şi german), din partea domnului Constantin Zămescu, autorul piesei „Regina Iocasta”, publicată în acele reviste, tustrele însoţite de dedicaţii foarte amabile şi măgulitoare.
95

Mi s-a transmis dorinţa autorului ca eu să redactez un text pentru programul Teatrului din Târgu-Mureş, unde urmează să fie jucată toată piesa.

Am citit „Regina Iocasta” încă la spital fiind şi mi-a plăcut foarte mult; e un lucru excelent şi de reală frumuseţe.

De îndată ce m-am înapoiat la mănăstire, oarecum lecuit (pe deplin nu-s nici acum) am scris textul cerut şi l-am trimis domnului Zărnescu; mi-a răspuns că-l găseşte foarte bun şi că l-a dat spre publicare revistei „Vatra”.

Am rămas surprins. Eu ştiam că textul este destinat programului teatrului.

Oricum, ştiind că revista „Vatra” mi-a refuzat în repetate rânduri texte şi că un interviu mi l-a publicat mult trunchiat, l-am rugat pe dl. Zărnescu să nu aibă prea mare încredere în eventualele făgăduinţe ale revistei „Vatra” şi să se ferească de amânări care pot fi o formă politicoasă de refuz.

îndrăznesc să fac apel la bunăvoinţa dumitale spre a te informa care este

adevărul: va fi publicat textul meu ori ba? Şi te rog să-mi răspunzi deschis, pe şleau, care-i adevărul.

In caz că „Vatra” nu mă va publica ori are de gând să publica textul trunchiat, te rog mult să binevoieşti a-l avertiza pe dl. Zărnescu ca să mi se restituie textul (dacă nu va fi publicat de programul teatrului).

96

Mi-am permis să-l sfătuiesc şi pe dl. C. Z. să se adreseze dumitale, dar am crezut că e bine să o fac şi personal.

Dacă textul meu nu are şanse serioase să fie publicat de „Vatra” ori programul teatrului, doresc să mi se restituie textul ca să încerc a-l publica în „Steaua” ori în „Familia”.

Nădăjduiesc că nu veţi lua în nume de rău rugămintea mea. „Vatra” obişnuieşte să trunchieze textele, aşa cum băcanul taie dintr-o bucată de brânză socotită prea mare de muşteriu. Ori, „Regina Iocasta” e o piesă de toată frumuseţea, am scris despre ea cu mare plăcere şi din inimă şi nu aş vrea ca textul meu să nu fie publicat integral şi tratat (cum mi-a fost interviul) ca o bucată de brânză telemea.

Te rog, iubite domnule Băciuţ, să-mi răspunzi sincer şi fără menajamente, să ştiu care-i adevărul adevărat. Cred că ai posibilitatea să afli şi care simt adevăratele intenţii ale teatrului.

>

Cu statornică, aleasă şi devotată afecţiune, al d-tale semper fidelis N. Steinhardt

97

Târgu-Mureş, 14 martie 1988

Iubite d-le Steinhardt,

Mă grăbesc să vă răspund pentru că nu aş vrea să se perpetueze o imagine falsă asupra „Vetrei”, pentru că aş vrea să ne situăm deopotrivă de partea adevărului. Vreau doar să precizez că la ce mă voi referi se înscrie în arcul de timp de la 1983 încoace, de când lucrez la „Vatra”. Despre o revistă - ca şi despre fiecare din cei care o fac, în parte - se vorbeşte în chipuri diferite, în funcţie de măsura în care „avocaţii” au intrat sau nu în relaţii cu redactorii, au fost refuzaţi sau nu ş.a.m.d.

Iubite d-le Steinhardt, primul text pe care-l ştiu să-l fi văzut în redacţia „Vetrei” a fost o replică dată lui H. H. Stahl, o replică bine cumpănită, o necesară, şi de astă dată, restabilire a adevărului. Materialul a mers la Bucureşti, „la lectură”, şi a fost apoi respins, ca apoi, acelaşi material să apară fără probleme în „Viaţa Românească”. E firesc să se işte suspiciuni în privinţa „Vetrei”. Deşi nu ea a scos materialul dv., o spun în deplină cunoştinţă de cauză. Chestiunea este de „lector”. Poate şi de circumstanţe. Oricum, cel care ne „citeşte” pe noi nu e identic cu cel care „citeşte” „Viaţa Românească”. Nu e vorba numai de subiectivităţi diferite, ci şi de lipsa unor criterii clare de „acceptare”

98

sau „respingere” a unui material. A apărut apoi în „Vatra” „Eroismul la români” - un text al cărui titlu l-am dat şi pe bandă, în pagina 1. A fost o onoare pentru noi - nu sunt circumstanţial, şi textul s-a bucurat de un frumos ecou. A urmat un alt text, de a cărui existenţă ştiu foarte puţin - şi pe care l-aţi trimis lui Dan Culcer. Acesta - aflat într-o pasă delicată, şi cu plecarea Măriei Mailat în Franţa şi cu trebile gospodăreşti în perspectiva plecării, nu a propus - l-am întrebat pe dl. Moraru, nimănui acest text spre publicare. A inventat o poveste şi, probabil, v-a trimis materialul, vorbind în cine ştie ce chip despre colegii de la „Vatra”, cum a facut-o de nenumărate ori, inclusiv în ceea ce mă priveşte punând şi răspândind pe seama mea o calitate pe care n-o am: „securist”, şi care poate uşor compromite pe oricine. Martor mi-e Dumnezeu! A urmat

interviul, care a plecat la Bucureşti şi s-a întors şi a apărut aşa cum aţi văzut şi cum, poate, n-ar fi trebuit să apară. Repet, însă, nu s-a modificat în redacţie nimic! Ultimul text pe care ni l-aţi trimis şi care a apărut în „Familia”, a fost programat şi în „Vatra”, şi era cât pe ce să apară în acelaşi timp şi la noi.

Apoi, în ceea ce mă priveşte, am predat „Tribunei” un interviu şi „Scrisoarea către un tânăr poet”. Au trecut luni şi nu a apărut nici un text, şi nu ştiu ce soartă vor avea. Am predat un interviu şi revistei „Steaua” - de două luni. încă aştept.

99

In ceea ee-l priveşte pe Constantin Zămescu, a cărui piesă o cunosc şi vă dau întru totul dreptate - este poate cel mai însemnat debut în dramaturgie din acest deceniu - încă nu a trimis „Vetrei” nici un text de-al dumneavoastră. Din câte ştiu, „Regina Iocasta” este în repertoriul Teatrului Naţional din Târgu-Mureş, şi ar fi trebuit să aibă premiera cu un an înainte. între timp s-au schimbat şi directorii teatrului, vor mai fi fost şi alte motive şi premiera a fost amânată, dar piesa e din nou pomenită - într-un interviu în presa judeţeană - ca urmând a fi pusă în scenă.

Iubite d-le Steinhardt, aş vrea să vă asigur încă o dată că „Vatra” versus redactorii ei nu au în obicei a tăia texte ba, dimpotrivă, sunt atâtea situaţii în care fie dl. Moraru, fie dl. Sin se bat pentru o frază, pentru un cuvânt. Vă repet, sunt nişte oameni de caracter şi de foarte bună condiţie morală. Ii respectă pe autori şi textele lor. Dar, din păcate, nu ei sunt ultima instanţă - ştiţi şi dv. - care decide forma în care apar textele. De-aţi şti cât suferă pentru un text trunchiat!

Vă voi da de ştire de îndată ce va sosi vreun text din partea domnului Zărnescu pe adresa noastră.

Al dumneavoastră, cu constantă şi sinceră preţuire, Nicolae Băciuţ

100

Rohia, 19 martie 1988

Stimate şi iubite domnule Băciuţ,

1) Mai întâi: mulţumiri pentru prea bunele, prea măgulitoarele, prea hiperbolicele, prea fantasticele aprecieri ale vorbirii mele de la Bistriţa.

Reţinând doar 2% din cele spuse, încă aflu motive arhisuficiente pentru ca să mă umflu în pene şi să mă rog lui Dumnezeu să nu mă lase să cad în amarnicul păcat al trufiei.

2) Vă rog mult, dacă şi când C. Zămescu vă va remite articolul meu, să-i purtaţi de grijă. Nu cred să poată isca vreo „problemă” - e un text estetico-etic*.

3) Felul în care îmi scrieţi, mă determină să vă întreb: aş putea relua colaborarea la „Vatra”, trimiţându-vă din când în când un text? Am şanse de a fi publicat?

4) Am un text despre „Sala de aşteptare” a lui Bedros Horasangian (6 file Vi la 2 rânduri). L-aţi publica? Să vi-l trimit?

N. Steinhardt

De va fi cazul, rog atenţie la corectură! Se tipăreşte astăzi, în general, cu greşeli grosolane. Textul meu despre Noica în Steaua 2 e un exemplu, neplăcut.

101

„Noica a fost pentru generaţiile actuale ce a fost Nae Ionescu pentru cele interbelice" (Rohia, 19 martie 1988)

— Intervenţia dumneavoastră, „Note discontinue despre cultură şi timp”, de la Bistriţa, din cadrul „Saloanelor culturale Liviu Rebreanu”, a fost, fără nici o rezervă, cea mai spectaculoasă (!!!) expunere la care mi-a fost dat să particip până acum, şi, har Domnului, au fost destule! Abordare profundă, fără rezerve şi prejudecăţi, erudiţie, subtilitate, artă persuativă - iată doar câteva din trăsăturile care au făcut din

intervenţia dv. cea mai aplaudată prezenţă „în spaţiul şi timpul cultural” de la Bistriţa.

De aceea vă întreb ce-nseamnă pentru dv. a comunica, a dialoga, a convinge ? De altfel, unul dintre vorbitorii de la Bistriţa afirma că avem nevoie nu de o paradă a informaţiei, ci de forţă a convingerii.

102

— A comunica, a dialoga nu poate, fireşte, însemna altceva decât a vorbi absolut liber.

Acesta-i secretul: libera vorbire.

în scris pot exista ocolişuri, abilităţi, stratageme. în vorbire, nu.

Nu-i neapărat nevoie să convingi pe ceilalţi. Dar e neapărat nevoie:

1) să fii convins că vorbeşti, tu, din convingere şi nu din alte motive,

2) să se simtă că doreşti să convingi, că faci tot ce-ţi stă în putinţă în vederea împlinirii acestui scop.

Totul, aici, e o problemă de sinceritate, de, cum zic francezii - franc parler.

Se simte, se simte numaidecât dacă acel care vorbeşte spune ce crede ori foloseşte formule.

Vai celor ce nu pot dialoga şi comunica: îi aşteaptă însingurarea, inhibiţia, bolile psihice (datorate refulării), plictiseala, neurastenia, încrâncenarea şi până la urmă abrutizarea.

Şi mai e nevoie de niţel entuziasm, niţică viaţă, niţică tinereţe - şi să se simtă că pentru tine, cel ce vorbeşti, actul vorbirii e o bucurie, nu o pedeapsă ori un consemn.

— Ce efecte pot avea parantezele în evoluţia unei culturi? Dara unui scriitor?

— Parantezele, dacă vin din cauze lăuntrice, nu sunt nefaste. Pot chiar reprezenta faze de acumulare.

103

Dacă se datorează unor cauze externe sunt periculoase. Dar o fiinţă vie (individuală sau colectivă), dacă e sănătoasă şi puternică, îşi reia deîndată funcţionarea normală (numai să nu fi fost paranteza prea lungă, prea radicală şi distrugătoare).

— Aţi fost la Bistriţa cei mai străluciţi reprezentanţi ai unei generaţii de elită: N. Steinhardt, Mihai Şora, Al. Paleologu, apoi mai tinerii Andrei Pleşu, Gabriel Liiceanu, Sorin Vieru ş.a. Lipsea C. Noica. Ce simţiţi atunci când dintr-un astfel de cadru lipseşte un mare prieten? Dar când el pleacă definitiv dintre noi? (La puţin timp după aceea, C. Noica pleca dintre noi pentru totdeauna).

— Tare ne-a lipsit Noica. Luasem, cu Oliv Mircea şi Ioan Pintea, hotărârea de a-l chema negreşit pe Noica la Bistriţa în octombrie-noiembrie 1988, la un „seminar” dedicat lui şi operelor lui. Eu mi-am rezervat subiectul: Rostirea filosofică românească. Am scris şi textul, se cheamă „Noi cuvente den bătrâni”. Poate că ne vom reîntruni la Bistriţa, dar, vai, fără Noica. Ii simt lipsa din ce în ce mai dureros.

— Cum vedeţi posteritatea lui C. Noica? Care consideraţi că e locul lui în cadrul culturii române? Cum ar putea fi mai bine impus în circuitul valorilor universale?

104

— Pleşu e un băiat foarte talentat, excelent vorbitor, cult, viu. Liiceanu mi se pare prea didactic şi „profesoral”. Vieru cam fad.

Noica a fost pentru generaţiile actuale ce a fost Nae Ionescu pentru cele interbelice.

Noica a fost un moment al conştiinţei româneşti.

Foarte greu poate fi înlocuit.

Apoi dispunea de prestigiul suferinţei şi al sincerităţii. Pe plan universal cred că-l putem valorifica numai prin excelentele lui lucrări cu caracter strict filosofic.

— L-aţi cunoscut şi pe Mircea Eliade. Ce calităţi credeţi că i-au asigurat acestuia

impunerea în conştiinţa veacului? Cum vedeţi integrarea lui deplină in cultura românească? Restituirea operei sale culturii române ?

Dar a altor valori risipite de un destin potrivnic pe alte meridiane?

însuşirile principale ale lui Eliade au fost:

a) o extraordinară putere de muncă
b) o voinţă şi o perspectivă rar întâlnite
c) o memorie senzaţională
d) o „curiozitate” nesăţioasă
e) un talent literar cu totul excepţional, nuvelele lui sunt superbe, ca şi „Noaptea de Sânziene”
f) pe plan uman: modestia absolută, bunătatea, mărinimia.

105

De asemenea: o rigoare ştiinţifică impecabilă.

Trebuie să fie publicat în româneşte tot ce a scris. Slavă Domnului că a încetat ostracizarea lui Cioran; dar mai e mult de făcut. Vintilă Horia (din Spania) trebuie neapărat recuperat, e un scriitor superb şi nu există nici un motiv să nu i se publice la noi „Dumnezeu e născut în exil”, „Scrisoarea a 7-a” ori recenta carte despre Goya.

*

Deşi textul meu din „Steaua 2” e plin de erori de tipar, boacăne (talent în loc de talant, şăvăitor în loc de neşovăitor), deşi a suferit mici operaţii estetice şi tăieturi, vă rog să-l citiţi: veţi înţelege - pe cât permite textul - cât de mult a însemnat Noica pentru mine.

*

Rog răspundeţi-mi degrabă ref. Bedros Horasangian. Şi ref. la o eventuală colaborare a mea, mai susţinută, la „Vatra”. Numai că eu, fără a depăşi limitele bunului simţ, nu prea scriu în stil lozincar.

Cu multe mulţumiri şi cele mai bune şi mai alese simţăminte şi trainică afecţiune, al Dv.

N. Steinhardt

106

O scrisoare

Rohia, 20 martie 1988

Aşadar, iubite domnule Băciuţ, vorbirea convingătoare presupune sinceritate şi o doză de căldură lăuntrică. Să se simtă că vorbitorul vorbeşte din inimă, nu din burtă. Şi se mai cere ca el să accepte un risc, riscul consecinţelor vorbirii sale libere. Vorba lui Oetavian Paler, vorbirea - comunicarea este ca o coridă. Auditoriul, ca şi spectatorii coridei, va să-şi dea seama că vorbitorul nu e un fricos. Nici matadorul laş, nici vorbitorul timid şi grijuliu şi care tremură’n pantalonii săi nu pot stabili un contact, nu pot comunica, emit nişte biete unde care tot la ei se-ntorc. Orice lucru, în această lume, ca să aibă probabilităţi de izbândă, cere asumarea unui risc minimal. Fără nici un risc nu poţi face nimic, nici trece strada, nici mânca o roşie. Darmite vorbi convingător!

In altă ordine de idei:

107

De ce aţi trimis „Sfaturi către un poet”, „Tribunei”? Mi-aţi spus doar că doriţi să publicaţi micul text în „Vatra”!

Şi cu privire la colaboratori se cere asumarea unui risc minimal.

Răspundeţi-mi referitor la Bedros H.

Cu stimă şi drag, N. Steinhardt

108

„Memoria e un receptacol înfricoşător"
(Data poştei: Târgu-Lăpuş, 7 aprilie 1988)

■— Intr-un moment în care literatura e concurată de alte genuri artistice, cum vedeţi destinul literaturii, perspectivele ei ?

— Nu pot proroci. Concurenţa mass-media e mare. Nu cred însă că e o concurenţă pe viaţă şi pe moarte, deocamdată cel puţin. Mai degrabă socotesc că sunt două căi paralele care pot foarte bine (ca şi domnii Chirac şi Mitterand) coabita.

— Ce ne puteţi spune despre „competiţia” genurilor în literatură? Sunt genuri privilegiate, genuri în suferinţă? (şi din perspectiva emiţătorului şi din cea a receptorului?) Se poate vorbi de „popularitatea genurilor?

— Desigur, există o popularitate (în timp) a genurilor literare (ca şi a bolilor, a viciilor, a virtuţilor). De câteva secole încoace, romanul este cel mai popular.

109

La noi, critica e abundentă şi... căutată. Tocmai pentru că „critică”, adică surpriză şi personalitate,] lumea e sătulă de enunţări autoritare şi uniforme. îşi i pune nădejdea în critici. j

Ne-ficţiunea (non-fiction) pare a se bucura şi ea - în j occident - de o surprinzătoare popularitate. j

Să nu uităm crescânda vogă a cărţilor de ştiinţă ! popularizată. •

— Care e poziţia du. faţă de experiment în \ literatură? j

— Depinde de rezultate. în principiu, experimentul j în muzică, plastică şi literatură mi se pare a ţine de | faza pregătitoare a operei. Opera-experiment esteîn \ general plictisitoare, agresivă şi înfumurată. \

— Credeţi că literatura prezentă în revistele de j specialitate din ţară reflectă pulsul real al literaturii j contemporane? j

— Aida de! Vreţi să glumiţi. '

— Ce vi se pare excesiv la reviste şi ce neglijat?

— Excesiv, peste măsură, peste poate: balastul de banalităţi şi lozincărie. Nu avem reviste. La un moment dat „Viaţa Românească” a încercat... nu i-a mers.

— E destul de greu să se facă clasamente în literatură, în publicistică. Şi totuşi, vă întreb care consideraţi că sunt scriitorii români contemporani

110

reprezentativi, de frunte, şi care reviste sunt cele mai izbutite?

— Scriitorii de frunte, îi ştim cu toţii. In proză şi poezie (vii): Aug. Buzura, M. Sorescu, Ileana Mălăncioiu, Ana Blandiana, Bogza, Eugen Barbu („Groapa”, „Săptămâna nebunilor”), D. R. Popescu (nu fără rezerve), Şt. Aug. Doinaş; speranţe: Horasangian şi mai ales Gabriela Adameşteanu.

Dintre cei recent decedaţi: Caraion, Nichita, Preda, Sorin Titel, Dana Dumitriu.

Bietele reviste... fac şi ele ce pot. Mai izbutite: „Steaua”, „Familia”, „Convorbiri literare”.

Vatra? Cam prea prudentă... Şi „frică unde nu este frică”.

— Cum vedeţi rolul revistelor studenţeşti, al căror colaborator statornic sunteţi, in promovarea valorilor culturale?

— Ar putea juca un rol de seamă. Unele excelente: „Echinox” (e în cădere), „Opinia studenţească” (acolo e un cenzor straşnic, prof. Petre loan: ne-a interzis, pe Gh. Grigurcu şi pe mine).

— Să acceptăm că vi s-ar da direcţia unei reviste. Pentru care aţi opta?
— Mă ferească Dumnezeu. M-ar aresta după cel dintâi număr (încă în faza de şpalţ).
— Ce program ar avea această publicaţie?
— Scrisul liber, cuvântul liber, Viva la libertad!
111
*
— Ce înseamnă acum pentru dv. actul creaţiei? Dar a scrie ?
— Ce înseamnă pentru oricine, cred: fericirea şi efortul. Mai întâi: clipele ori ceasurile, ori zilele de panică, apoi cele de euforie.
— Ce înseamnă timpul pentru dv. ?
— Cel mai aprig duşman al nostru (Proust dixit).
— Dar memoria ? (Am în vedere şi o afirmaţie a lui Borges: „Imaginaţia e făcută din amintiri şi din uitare”).
— Memoria e un receptacol înfricoşător, fără saţ: pe care noi îl umplem.
Să ne străduim din răsputeri a-l umple cu fapte bune şi frumoase, pentru ca, la sfârşit, să nu ne cotropească - nemilos - cu amintiri urâte şi aprige regrete initile.
Ca auxiliar de lucru: ferice de cei cu memorie bună (Napoleon, Iorga, Mircea Eliade...). Nici că se poate concepe un „om mare”, o operă mare, fără o memorie solidă.
— Oglinda - un motiv, un pretext, un simbol. Ce e oglinda pentru dv. ?
112
— Un mister. O provocare. Un fel de „satori” zenist. O ispită. Un farmec. E - ca şi stângă-dreapta - una din marile taine ale lumii create.
Mă fascinează. M-a fascinat din copilărie. I-a fascinat pe foarte numeroşi pictori. Vedeţi: Las meniuas ale lui Velasquez (şi comentariile lui Michel Foucault).
P.S. Nu-s mirat că „Iocasta” întâmpină greutăţi: e o piesă excelentă, e o frumuseţe. De mirare ar fi fost să nu i se facă mizerii!
Fierb de supărare.
113
Cinci scrisori
Târgu-Mureş, 23 martie 1988
Iubite d-le Steinhardt,
Am primit azi prima dv. scrisoare; am înţeles, din convorbirea noastră telefonică, dac-am înţeles bine, că urmează o a doua, cea cu textul dv. despre Bedros Horassangian şi a sa „Sală de aşteptare”. Avem deja în redacţie, programat pentru mai, textul Silviei Udrea, un text mai scurt, fireşte, pentru „Filtre”, şi nu e tocmai ceea ce am vrea noi să fie, pentru că există o... unanimitate în redacţie faţă de Bedros, om drag nouă tuturor, şi ca om şi ca scriitor. Va avea, prin urmare, parte de două puncte de vedere critice, deşi „Vatra” nu are acest obicei de a da două cronici la un autor. Domnul Moraru, care a asistat la discuţia noastră, a confirmat că va publica textul despre Bedros, numai că va lăsa o... pauză de un număr sau două între cele două texte critice. Dar aţi putea să ne trimiteţi şi alte texte. Am întrebat din nou, pe directorul adjunct al
114
Teatrului Naţional din Târgu-Mureş, care e soarta „Reginei Iocasta”. Se pare că, totuşi, soarta ei nu e prea fericită, întrucât există rezerve la Consiliul Culturii privind punerea ei în scenă. Deocamdată, stă. Nu e luată nici o hotărâre definitivă, deci nu e dată în lucru şi nu e dat la tipar nici Programul de sală. C. Zămescu nu a trimis încă nimănui la redacţie textul dv. despre „Regina Iocasta”. Şi-o fi plănuit vreun drum la

Târgu-Mureş şi ni-l va aduce personal?! Dar până la apariţia textului despre Bedros ne-aţi putea trimite altceva. In momentul de faţă nr. 3 e sub tipar, nr. 4 e dat integral la cules, nr. 5 e la tehnoredactare, iar la nr. 6 s-a făcut un proiect nedefinitivat. In rest „Vatra" e larg deschisă. In altă ordine de idei, repet, nu ştiu ce se întâmplă cu textele pe care le-am dat „Tribunei" şi „Stelei" - interviuri şi Scrisoarea dv. despre poeţi şi poezie. Ele sunt date de mai bine de o jumătate de an. Fireşte, aş fi preferat să le public în „Vatra" însă indicaţia, desigur,... superioară, e să nu publicăm decât un singur interviu pe an cu un autor. Voi încerca în toamnă, din nou. Sper să am şi câştig de cauză. Instanţa care ne judecă este imprevizibilă şi inconsecventă în a spune da sau nu. De pildă din nr. 3 ne-a căzut un interviu cât se poate de... marxist. Am înlocuit interviul cu un text al lui Cioran despre Eliade şi el a rămas. Numărul 3 se ocupă şi de posteritatea lui Noica. Semnează Bercea, Vieru, Pleşu... Şi mai avem
115
încă vreo cinci materiale în portofoliu. Nu ştiu cum se vede din afară, dar cei care fac efectiv „Vatra" - Moraru, Sin, Ceontea şi subsemnatul, dispreţuim (e un cuvânt potrivit?) cred, aceleaşi lucruri pe care le dispreţuiţi şi dv., preţuind în acelaşi timp valoarea şi adevărul. Dar la întrebarea „Ce mai facem?" nu prea putem răspunde decât cu „facem şi noi ce putem!" Cred că mă înţelegeţi foarte bine. Poate că primăvara aceasta ne va aduce mai mult senin în sufletele şi în faptele noastre.
Al dumneavoastră, Cu cele mai bune sentimente, N. Băciuţ
Târgu-Mureş, 26 martie 1988

Iubite domnule Steinhardt,

Acum, când vă scriu, lucrurile sunt destul de limpezi. Domnul Moraru a primit textul dv. despre Bedros Horasangian, l-a citit, şi a spus că el va fi publicat în „Vatra", după 2 numere de la apariţia textului Silviei Udrea despre Bedros, o recenzie de două file şi jumătate.
116

Am rămas apoi dator cu un răspuns: De ce n-am publicat în „Vatra": Scrisoarea către un tânăr poet?, scrisoare pe care a citit-o şi Mihai Sin. Şi n-a avut nimic împotriva publicării ei în „Vatra". M-am răzgândit însă eu dintr-un motiv cât se poate de provincial: au existat atâtea porniri împotriva mea, manipulate de Dan Culcer, printre ele numărându-se şi aceea că am luat spaţiul tipografic al unor juni poeţi târgumureşeni. Acesta e şi motivul pentru care nu am publicat de trei ani de zile nici o poezie în „Vatra". Vroiam ca „Scrisoare către un tânăr poet" să fie însoţită şi de câteva poeme. De aceea, m-am hotărât să propun „Tribunei" „Scrisoarea..." şi un grupaj de versuri. Am primit dese asigurări că... în curând „Scrisoarea..." şi poemele vor apărea. Dulce amăgire care durează de mai bine de o jumătate de an. Parţial am înţeles amânarea prin „imperativele" ultimelor luni. Dar de atunci iar au trecut nişte luni. încep să nu mai înţeleg ce se petrece de fapt. îmi voi ridica, totuşi interdicţia de a publica poezie în „Vatra" şi, în consecinţă, voi lua legătura cu cei de la „Tribuna" pentru a retrage „Scrisoarea..." şi a o publica, cât mai repede posibil, în „Vatra".

Se pare că sunt în anumite împrejurări prea credul şi prea naiv, că mizez prea mult pe bunul simţ. Cel de toate zilele! Este şi motivul pentru care am acceptat să fiu amăgit (minţit) de opt ani de zile în legătură cu un
117
volum predat unei edituri din partea căreia am primit asigurări... ferme că voi apărea... la anul. Şi aceasta de opt ani de zile. Riscul de a avea prea multă încredere. Poate că e şi aceasta o vinovăţie care trebuie depăşită.
Al dv., cu preţuire,
N. Băciut *

Rohia, 9 aprilie 1988
Iubite domnule Băciuţ,
îmi cer iertare că vă deranjez din nou.

Vă rog, dacă şi când va fi publicat textul meu despre Bedros Horasangian, să i se facă o mică îndreptare:

La adaosul cu observaţii de la sfârşit să fie scoase două observaţii -

1) cea referitoare la folosirea termenului „partide istorice”
2) aceea referitoare la notarea datei cu 09.

Ambele sunt neîntemeiate, urmează să fie
suprimate.

Cu multe mulţumiri şi alese salutări, N. Steinhardt

118

(Data poştei: Târgu-Lăpuş, 11 aprilie 1988)

Iubite domnule Băciuţ,

La răspunsuri, la întrebarea ref. scriitori importanţi de astăzi aş adăuga: Ştefan Bănulescu, Alice Botez, Ioan Alexandru.

La speranţe: Ovid Moceanu.

La punctul: ce simt când scriu?

Oricine se aşează să scrie cunoaşte Ameţeala şi Panica. Fie că se aşează Goethe să scrie „Faust” ori Eminescu să scrie „Luceafărul” ori mă aşez eu să-mi scriu articolaşele, cronicuţele ori eseurelele, tot acelaşi sentiment năpădeşte pe cel ce ia condeiul în mână: un amestec de Frică şi Cutremur şi Nădejde nebună şi Mândrie şi Entuziasm şi dorinţă de a lăsa toate baltă spre a gusta o viaţă pământească simplă, fără de idei şi de blestemul scrisului.

Al Dvs. N. St.

119

Târgu-Mureş, 2 mai 1988

Iubite Domnule Steinhardt,

Am primit scrisorile dv. cu încântare. Vă mulţumesc pentru răspunsurile date. încet, încet, paginile de dialog se adună, începând să se contureze un univers coerent. Am primit şi scrisoarea cu îndreptările din textul dv. despre Bedros Horasangian. Fiţi fără grijă, ele vor fi incluse la locul potrivit. Nădăjduiesc să apară fără greşeli, deşi chiar într-un poem de-al meu, din „Vatra” nr. 4/1988 („cap limpede”: Dumitru Mureşan) au apărut nişte erori de corectură care deformează cursivitatea şi logica demersului liric. Şi pentru ca tacâmul să fie complet, o eroare a apărut şi într-un poem publicat în „Tribuna”, într-un grupaj însoţit de frumoasa dv. scrisoare. Din nefericire, nici scrisorii nu i-au lăsat P. S.-ul lămuritor, privind caracterul particular al scrisorii şi publicarea ei cu acordul autorului. De spaima erorilor - de tot felul - aproape că-mi vine uneori să nu mai dau nimic la tipar. Una e să fi „Gâgă” pentru că eşti astfel prin natura ta, şi alta e să te facă Gâgă erorile tipografice. Fireşte că mă aştept ca „locotenenţii, slugile, ordonanţele..lui Eugen Barbu să speculeze aceste gafe. Căci şi eu le sunt foarte „drag”, încă din perioada echinoxistă.

120

Dincolo de toate acestea, am ajuns să pun punct şi virgulă unui volum de versuri, „Casa cu idoli sau Memoria ascunsă”, pe care l-am predat Editurii Cartea Românească, domnului Florin Mugur, arătându-se şi perspective tipografice pentru 1989. Mai am încă strângeri de inimă. Simt că manuscrisul nu e încă rotund, că sunt lucruri în plus sau mai puţin împlinite, dar încă nu am tăria să renunţ la ele. Sper în colaborarea cu domnul Mugur în a da cărţii o formă care să onoreze poezia şi pe autorul ei.

Nu am nici un semn de la „Steaua” în ceea ce priveşte dialogul cu dv. Mă gândesc să încerc şi la „Viaţa Românească”. Cine ştie? E o revistă mai mult decât respectabilă şi poate va deschide paginile sale şi unuia dintre dialogurile noastre. O să vă ţin la curent şi peste câtăva vreme vă voi mai expedia nişte întrebări.
Al dv. cu preţuire, Nicolae Băciuţ
121
„Tu eşti un mare scriitor, cel mai mare din generaţia noastră. Cu totul extraordinar." (Al. Paleologu)

— Astăzi, 29 iulie 1992, omul de cultură N. Steinhardt ar fi împlinit 80 de ani. Vreau să spun de la început că nu-mi plac aniversările. Am avut parte de prea multe aniversări. în absenţa lui, de ziua lui, vă propun, totuşi, să-l evocaţi pe N. Steinhardt. Dv., domnule Al. Paleologu, care, într-un fel l-aţi cunoscut încă din perioada interbelică, şi dv., Mircea Oliv şi Ioan Pintea, care i-aţi fost apropiaţi în ultimii ani ai vieţii sale.

Aşadar, între sacru şi profan, d-le Paleologu, v-aş ruga să aduceţi în lumină câteva din penumbrele biografiei lui N. Steinhardt.

— Intre sacru şi profan nu mi se par coordonatele exacte. Eu unul n-am avut parte decât aşa, printr-un efort de imaginaţie, să am apercepţia sacrului. De altfel, e o alternativă eliadească sacrul şi profanul, şi eu
122
cred că sacrul e o noţiune puţin mai largă, o noţiune cosmică, care nu acoperă exact sfera în care poate fi situat nu N. Steinhardt personal, dar polul de atracţie care a operat asupra lui şi care e nu sacru, ci sfânt. E o mare diferenţă între sacru şi sfânt. Pentru noi, creştinii, sacrul e o problemă mult mai culturală şi, în definitiv, sacrul ca experienţă este, cum spunea Rudolf Otto, ceva altul decât noi, ceva înfiorător, are ceva zguduitor, strivitor, ţine de dumnezeire, dar ţine de dumnezeire nu aşa cum o înţelegem noi, ţine de ceva care depăşeşte pe bunul Dumnezeu, care pe noi ne interesează. Şi Nicu avea pentru această idee de sfinţenie o devoţiune, o închinare pe care, de fapt, ar trebui s-o avem şi noi şi uneori o şi avem, dar nu întotdeauna ne reuşeşte. Dar nu cred că oscilarea asta între profan şi sfânt (profanul nu e antonimul lui sfânt), adică între lumesc şi sfânt eu am cunoscut-o numai în sfera lumescului şi nu pot să spun că mărturia mea se poate raporta la interbelic, fiindcă eu l-am cunoscut în 1950 personal. Dar, e adevărat, ştiam încă din 1932 de existenţa lui, pentru că am fost coleg de clasă cu un văr de al lui, Aristide Steinhardt, azi trăitor în Belgia, inginer, care mi-a dat atunci, în 32’ sau 33’ prima carte a lui Nicu Steinhardt (se chema „în genul tinerilor”, semnată Antisthius, în care facea nişte pastişe, nişte parodii după textele tinerei generaţii din epocă. Cele mai reuşite erau cele mai
123
dificile, adică cele în care îşi asumase parodierea unor buni prieteni ai lui, mai vârstnici, în speţă Mircea Eliade, Petru Comarnescu şi Dinu Noica. Era mai dificilă parodierea lor pentru că ei nu aveau nici excese de astea, agonice şi abisale, şi extraordinare ca orice autori atenţi la expresie şi foarte prudenţi, Mircea Eliade avea un stil foarte cotidian, Debutonat (cum spunea) şi comunicativ. Noica avea un stil intelectual destul de neutru şi cu nişte accente uşor care diferenţiau, dar foarte proprii. Comarnescu avea un stil de jurnalistică culturală care era stereotip şi, ca atare, parodierea lui nu se lega de formule excesive ci doar de stereotipia culturală a epocii. In textele lui Nicu Steinhardt din „In genul tinerilor”, astea trei erau cele mai amuzante, mai reuşite. Pentru mine cel mai reuşit era cel în care-l parodia pe Dinu Noica, care găsise spre a-l defini pe Dinu Noica, un concept abstract numit nemâncare. Noica era un om care repudia tot ce este de natură viscerală şi, ca

atare, în idealul lui era ca oamenii să nu mănânce, să nu tragă consecinţele mâncării (operaţiunile digestive şi restul) şi să nu procreeze decât printr-un fel de intenţie plasată într-o ordine experimentală şi în eprubetă. I se părea că omul este aservit unor funcţii biologice extrem de degradante. Şi Nicu râdea etribil de chestia asta şi a inventat această doctrină a nemâncării care e dezvoltată în pasajul acela într-un mod extraordinar de
124
hazliu. Nicu avea o înclinaţie către hazliu, către varianta amuzantă şi corozivă a inteligenţei şi eu sub specia aceasta l-am cuoscut. Adică, întâi şi întâi, citisem această carte şi apoi din colecţia revistei „Vlăstarul" a liceului nostru în care eu intrasem exact în anul în care el ieşise, am văzut textele lui acolo.

Mai târziu am citit în „Revista Fundaţiilor Regale" un eseu al lui despre Proust, care m-a umplut de admiraţie şi invidie. Şi azi mi se pare că e unul dintre lucrurile cele mai remarcabile care s-au scris despre Proust, împreună cu ce au scris Ibrăileanu şi Eugen Ionescu, la noi şi în ţară. Şi cred că la noi în ţară s-a produs recepţia exegetică proustiană cea mai pertinentă, mai acută şi mai originală.

Pe Nicu l-am cunoscut mult mai târziu, în 1954, la Câmpulung, unde eu locuiam clandestin, cu acte false şi cu alt nume, şi unde a venit să mă vadă. El venise pentru Noica, dar a aflat că sunt şi eu acolo. Nu mă cunoştea şi i-am fost recomandat ca o curiozitate pe care a venit s-o cunoască. întâlnirea noastră a avut un caracter fulgerător. Adică ne-am declarat şi ne-am constatat prietenii din copilărie şi perfect şi total exhaustiv comunicanţi. El avea o formaţie intelectuală aproape identică cu a mea, mult mai completă şi mai largă, fiindcă avea o curiozitate, o memorie şi o rapiditate de aprehendare, cu totul ieşite din comun. Dar cam aceleaşi repere le aveam amândoi. Atât în
125
ordinea studiilor noastre academice, care erau juridice, cât şi în ordinea literaturii, franceze în principal, şi în ordinea amintirilor pariziene şi în ordinea tot aşa a anecdotei istorice şi a cunoaşterii Bucureştiului. Ne-am descoperit nişte afinităţi extraordinare şi din prima zi am devenit prieteni de totdeauna. Trebuie să adaug că la ora la care vorbim mi-au murit toţi prietenii mai apropiaţi din generaţia mea, adică Noica, Sergiu Al. George, Dinu Pilat şi Nicu Steinhardt. Cel mai mult îmi lipseşte Nicu Steinhardt. Dar în aşa hal îmi lipseşte că mi-l invent în continuare şi pentru asta recurg la un adjuvant extraordinar propriu, adică recitesc mereu cartea lui, Jurnalul fericirii, carte pe care el mi-a adus-o s-o citesc când a terminat dactilografierea ei, perfect şi frumos făcută, impecabilă, în 1972. Am rămas o zi şi o noapte s-o citesc şi a doua zi am reluat-o, după care l-am telefonat şi i-am zis: „Nicule, hai să ne vedem, ca să-ţi spun un lucru cu totul important şi urgent". Şi i-am spus: „Dragă Nicule, până acuma şi de aici înainte o să continuăm la fel, şi asta o facem sub vederea lumii, în ochii lumii, şi lumea ne ştie, ne cunoaşte, ne batem pe burtă, ne spunem pe nume, ne purtăm de parcă am fi oameni de rang egal, dar tu eşti un mare scriitor, cel mai mare din generaţia noastră. Cu totul extraordinar". A crezut că-mi bat joc, că glumesc, a zis că: „Fugi de-aici şi nu-ţi mai bate joc de mine, eu sunt un dilentat" - sigur, cum era el, l-ai
126
cunoscut foarte bine, avea nişte excese, de-alea chinezeşti, de reculuri şi de ipocrită umilinţă. „Eu nu sunt decât un ratat, un diletant" ş.a.m.d. „Lasă, domnule, i-am spus. Cause toujours! Tu ştii foarte bine că această carte e o capodoperă şi o să ilustreze literatura română în mod eminent, cea a secolului nostru".

Nu m-a crezut că sunt sincer. Dar credea că am dreptate - asta o susţin. Şi-

acuma, mulţumită cărţii ăsteia, eu îl pot reînvia mereu, pentru uzul meu propriu. Şi nu numai al meu ci alor mei. Adică şi fiul meu şi-l aminteşte foarte bine şi nevastă-mea, deci, în intimitatea familiei mele, Nicu e mereu prezent şi mai luăm volumul şi citim cu glas tare din el.

— Ce credeţi că l-a determinat că părăsească teritoriul laicului, al profanului, şi să îmbrace o altă haină ? Cum l-a descoperit pe Dumnezeu ?

— A, ăsta e un lucru care nu se poate explica de un terţ?! Eu cred că el l-a descoperit pe Dumnezeu... nu, nu, cred că Dumnezeu l-a descoperit pe el, e clar, fiindcă el era un tânăr intelectual burghez, dintr-o familie ovreiască, foarte înstărită, care-şi permisese, deşi avea o profesie, cea de avocat, să lucreze puţin, să călătorească mult, ba la Londra, ba la Florenţa, ba la Lucarno, ba în Franţa, stătea cât poftea, mergea la concerte faimoase. Avea cunoştiinţe remarcabile în lumea intelectuală franceză şi elveţiană. Era un tânăr
127
care-şi permitea o viaţă luxoasă, rafinată şi fără obligaţii de nici o natură. In afară de astea, era un tânăr cinic, individualist, critic, hedonist etc. Azi am evocat, cu alt prilej, nişte fotografii pe care le am acasă, în care apare Nicu Steinhardt în frac, cu o garoafă albă la butonieră, cu o figură de mic provocator diabolic, într-o serată foarte strălucitoare, pe urmă l-am cunoscut ca un spirit voltairean, ironic şi extrem de spiritual, care aşa zicând, nu pot spune că nu avea nimica sfânt, dar pulsa ireverenţa în conduita lui, cititor al lui Gide, al lui Cocteau, iar devenirea lui, evoluţia lui către faza finală s-a propus, dacă vrei, nu sub ochii mei, dar lângă mine.

Ştiam încă atunci, de când l-am cunoscut, că, de fapt, cel pe care l-am întâlnit nu mai era acela pe care-l cunoşteam din lecturi şi din evocările altora, ci era unul care întâlnise primele texte care l-au zguduit, adică texte teologice şi mistere ortodoxe, nu ştiu care. Atunci mă interesam şi eu cam puţin de sectorul ăsta. Prin el am găsit şi eu direcţia aceasta dar, evident, nu cu aceeaşi hotărâre şi nici cu acelaşi spor cu care a făcut-o el. El avea nişte prieteni, între care Virgil Cândea, Paul Simionescu, Alexandru Duţu, dar în special Cândea şi Simionescu, care erau mai avansaţi decât el în lecturile şi preocupările acestea, şi care i-au furnizat de la început textele fundamentale pe care le-a parcurs, apoi s-a descurcat singur. Nu se mulţumea,
128
sigur, cu literatura ortodoxă şi mergea la o literatură şi la o doctrină mai largă, adică şi catolică şi chiar protestantă. Lectura sa mergea din ce în ce mai în adâncime şi mai în extindere pe teme creştine, ceea ce nu-i modifica nici conduita, nici forma de expresie, nici aparenta lui linie de gândire. Eram de acord, asta însă e sigur, că cea mai modernă, mai ultimativă formă de aprehendare a lumii, a vieţii şi a marilor întrebări, cea mai eficace, sigură formă de angajare în real, de decizie, de morală, prin urmare, este cea creştină. Comentând pe Dostoievski, în principal, spunea: „Uită-te, e ceva ce ne obligă să ieşim din amorţeala noastră atât de dulce şi de franţuzească şi să ne asumăm nişte intervenţii abrupte, fulgerătoare, în existenţă, de tipul celor pe care ni le sugerează Dostoievski”.

— Să urcăm puţin mai repede In timp. Credeţi că Rohia a fost o eliberare sau o închisoare? .

— O închisoare. Asta o spun sigur. Dar orice închisoare, adaug, este o eliberare. Noi am avut, amândoi, împreună, experienţa închisorii propriu-zise. Am avut prilejul, la început, să stau cu el cam vreo douăzeci de zile, la Jilava, în aceeaşi celulă, şi să petrecem circumstanţele relatate de el în „Jurnalul fericirii”, între care episodul cu miracolul care s-a produs când trebuia să spălăm nişte gamele încleiate de arpacaş şi am încercat să o facem după o reţetă rău

129
I
venită, cu cenuşă, şi acolo era o oroare de lipici şi de murdar şi de infect, de care nu mai puteam scăpa şi apă nu mai aveam, ne vedeam catastrofaţi. A fost miracolul pe care-l povesteşte el acolo, cum din senin ni s-a adus o bănie cu apă şi am îndepărtat momentul, căci trebuiau să fie prezentate, şi am ieşit, ca să spun aşa, basma curată, în mod cu totul şi cu totul nesperat. Episodul este foarte amuzant relatat. A fost însă foarte dramatic atunci când l-am trăit. Perioada aceea, din camera numărul 18, de la Jilava, este foarte importantă. Acolo am fost veniţi câţiva din lotul nostru: adică Teodor Enescu, Remus Niculescu, doctorul Răileanu, Sergiu Al. George şi alţi prieteni, inclusiv Nicu şi cu mine, şi acolo se afla şi părintele Mina, un călugăr, mi se pare bucovinean, care l-a botezat în celula nr. 18, sub nasul gardienilor şi în compania numeroşilor colocatari ai celului, cu ştiinţa numai a lui Sergiu Al. George şi a mea. El ezitase să facă pasul acesta înainte ' de a fi arestat. El a considerat închisoarea ca ultimă şansă, ultimul moment în care se putea face, mai ales c-a avut norocul sau şansa, sau aşa s-a întâmplat coincidenţa, să se afle acel călugăr acolo. După aceea ne-am despărţit şi nu ne-am mai văzut decât după eliberare, în ’64. Când a ieşit era nu numai un om creştinat, dar anii de închisoare au agravat (ca să spunem aşa) sau din contră au exaltat angajarea lui creştină de o manifestare poate, şi cum e şi firesc să fie,
130
excesivă, adică exhaustivă, cum se întâmplă întotdeauna cu un convertit. Chiar eu îi făceam reproşuri, îmi îngăduiam nişte polemici cu el care erau injuste, pentru că mie mi se părea că el exagerează, ceea ce nu era adevărat, dar eu greşeam, fiindcă nu se poate face asta fără exagerare.

Mai târziu, după şederi, deci în ani diferiţi, la mănăstirea Chevretogne, mănăstire benedictină din Belgia, a dobândit acolo, mulţumită climatului extraordinar de civilizat şi tolerant, o potolire, o liniştire şi ceea ce numea el, accesul la dreapta socotinţă, încât, după aceea, în adevăr, creştinismul lui era, pe lângă unica morală eficace, şi miraculoasă şi transfiguratoare; şi oricine încearcă să o practice cât de cât (dacă reuşeşte, fiindcă nu este lesnicioasă) atunci îşi dă seama de caracterul transfigurător al acestor acte de comportament. Nicu greşea de multe ori, dintr-un fel de pripeală, dar pripeala asta era, după mine, ceva extrem de seducător şi fascinant, fiindcă aceeaşi pripeală a avut-o şi ca puşcăriaş - din primele zile să îşi aroge tot codul puşcărieşesc, fel de fel de lucruri pe care le făcea cu un fel de pripeală puerilă şi exaltată şi exultantă. Aveai impresia că intrarea lui în închisoare era un fel de intrare într-un fel de paradis ameţitor, în care totul este foarte urgent şi nimic nu poate fi lăsat în aşteptare.
131
*

-— Dacă admitem că, totuşi, Rohia a fost o închisoare, din această închisoare au încercat câţiva entuziaşti tineri bistriţeni să-l „recupereze". Pretextul a fost manifestarea „Saloanele culturale Liviu Rebreanu”, „Vinovaţii”, Virgil Raţiu şi Mircea Oliv.

L-aş ruga pe Mirce Oliv, să-mi spună ce a însemnat N. Steinhardt pentru Bistriţa, pentru cei care, aici, au încercat să se regăsească pe ei înşişi sub păvaza lui N. Steinhardt?

— S-a întâmplat să-l cunoaştem din cărţi pe N. Steinhardt şi nu era chiar greu să vezi că în dosul textelor semnate N. Steinhardt se afla un foarte bun intelectual, un intelectual care venea din acelaşi mod de a se exprima al lui Noica, Al. Paleologu,

Sergiu Al. George. Şi atunci, pentru că nu era extrem de greu să ai un pic de curaj şi să îndrăzneşti să îţi propui să oferi unui publicist interesant şi cultivat, imaginea vie a unui intelectual român, am făcut posibilă prezenţa lui N. Steinhardt ca şi conferenţiar la Bistriţa, de câteva ori. Sigur că asta nu e o virtute. Este, pur şi simplu, gestul simplu de a pune în şansă un intelectual de a manifesta public. Am aflat mult mai târziu că N. Steinhardt avusese de puţine ori prilejul să ţină conferinţe publice, ba chiar cred că le susţinuse prima
132
t
oară la Bistriţa. Ceea ce el a făcut aici a fost sublim, a fost gestul unui intelectual care, spre sfârşitul vieţii, carierei lui intelectuale, îşi punea în valoare şi astfel ceea ce acumulase într-o viaţă. S-a întâmplat ca aici să susţină o minunată conferinţă despre spaţiu şi timp şi despre timpul istoric, împreună cu Al. Paleologu. Şi poate ultima sa conferinţă publică a fost cea care a intrat într-un ciclu de conferinţe despre C. Noica. Spectaculozitatea gândului, vioiciunea şi precizia exprimării au făcut ca N. Steinhardt să aibă un public viu şi activ, aici şi acum, şi acum când el nu mai e, să facem cu toţii, într-un fel sau altul, vie prezenţa lui şi azi, când ne întâlnim pentru a-l onora la a 80-a aniversare, să ne simţim foarte aproape de el, să fim siguri că prezenţa lui, (prin cărţile de critică pe care le-a făcut, dar poate şi mai mult, chiar foarte mult, prin „Jurnalul fericirii", o carte care va avea o mare carieră europeană) este pe măsura maximei şi incredibilei solicitudini cu care a răspuns invitaţiilor noastre.
*

— Ioan Pintea, te numeri printre cei care au fost apropiaţi lui N. Steinhardt în ultimii ani ai vieţii sale. Poate că apropierea de N. Steinhardt te-a şi determinat să urmezi cursuri de teologie. Nu asupra acestui aspect aş vrea însă să te opreşti. Aş vrea să te întreb - crezi că
133
N. Steinhardt ar fi putut că creeze o „şcoală " similară experienţei lui Noica la Păltiniş ?

— Greu de spus dacă o şcoală similară celei de la Păltiniş ar fi putut să existe la Rohia. La Rohia nu s-a urmărit niciodată un model şi o cale elitistă. S-a urmărit şi s-a căutat mereu o cale a îmbrăţişării spiritualului prin participarea celorlalţi, mulţi şi feluriţi.

Eu aş vrea să revin puţin la problema pusă înainte şi domnului Paleologu, cea a sacrului şi a profanului, şi să vă spun că N. Steinhardt credea foarte mult în acest cuvânt: între. El se depărta puţin aici de Noica, de cuvântul pe care Noica îl îmbrăţişa, acel întru, pe care îl ştim cu toţii, şi punea accentul mai mult pe acest cuvânt: între. Nu degeaba una dintre cărţile lui se cheamă „Intre viaţă şi cărţi". Acest cuvânt, îmi spunea N. Steinhardt în interviu, e liantul insensibil care leagă viaţa de cărţi sau care leagă, aş spune eu acuma, sacrul de profan. Părintele Nicolae a plecat în pustia înverzită a Rohiei, cum ne plăcea să o numim, nu pentru ca să se sălbăticească, şi aici îl citez pe sfântul Efrem Şirul, ci ca să îmblânzească sălbăticia acestei lumi. Nu era la Rohia într-o închisoare gândită, judecată omeneşte. Poate că era o „închisoare" monahală, în sensul că era un loc de claustrare, de linişte desăvârşită, un loc care nu permite să ieşi din nişte reguli. Nişte reguli care
134
f
sunt acceptate în primul rând de cel care le-a îmbrăţişat dinainte.

Toate cărţile părintelui Nicolae, mă gândesc la cărţile pe care le-a publicat după

„în genul tinerilor”, mă gândesc la cărţile publicate la Paris, împreună cu prietenul său Neumann, cărţile publicate în limba franceză, care s-au ocupat de Vechiul Testament, de lumea iudaică, toate cărţile lui, spun, cărţile lui: „între viaţă şi cărţi”, „Incertitudini literare”, majoritatea apărute la Editura Dacia din Cluj, sunt cărţile care au în centru preocuparea spirituală, preocuparea creştină, căutarea unui sprijin, a unui axis creştin. încununarea acestei căutări nu e alta decât ultima carte a părintelui Nicolae, apărută postum, „Dăruind vei dobândi”, o carte de predici, importantă pentru omletica românească. După părerea mea, nu există în omletica românească o carte mai importantă la nivelul limbajului omletic, şi poate nu s-a scris în omletica noastră ortodoxă, aşa ceva, de la Antim Ivireanu încoace. Vorbesc la nivelul temei şi, mai ales, la nivelul limbajului. Eu cred că părintele Nicolae a intrat în monarhismul ortodox, şi o dovedesc nu numai cărţile pe care le-am amintit, ci şi atitudinea lui de zi cu zi de la Mănăstirea Rohia, trăirea lui acolo, a intrat în monarhismul ortodox cu o sinceritate desăvârşită. Intrând în monarhismul ortodox, părintele Nicolae a îmbrăţişat cu dragoste şi fericire, ideea românească,

ideea naţională. Este curios, este tainic cum cineva, venind dintr-o altă credinţă decât credinţa noastră, venind dintr-un alt popor, alt neam decât neamul nostru, poate să dea lecţii unor spirite false şi patriotarde.

— Ce crezi că-i datorăm lui N. Steinhardt? Şi din acest punct de vedere?!

— Cred că-i datorăm multe, dar, în primul rând, cred că-i datorăm semnificaţia unei căi sigure spre ideea sinceră de creştinism şi de românism. Idee sinceră şi curată. Fără farafastâcuri solemne - cum îi plăcea să le numească. Şi de ce spun asta? Mai înainte, dl. Paleologu a făcut o remarcă care mi s-a părut exactă şi sunt sigur că aşa este: „Dumnezeu l-a ales pe părintele Nicolae”. Şi cred că aceia care merg în întâmpinarea Mântuitorului şi în întâmpinarea lui Dumnezeu, Dumnezeu îi alege. Nu degeaba sunt numiţi nişte aleşi.

Şi părintele Nicolae a fost un asemenea ales. Avem în Evanghelii un exemplu extraordinar, pe care îl folosesc pentru liniştea mea creştină de câte ori am ocazia să vorbesc despre încreştinarea părintelui Nicolae. Este acea întâlnire teribilă, dintre Mântuitor şi Natanail. Mântuitorul a găsit că în acest israelit nu era vicleşug. Eu totdeauna l-am asemănat pe Natanail cu părintele Nicolae. Cred că Mântuitorul a găsit că în părintele Nicolae nu era urmă de vicleşug.

f

Addenda la ediţia a doua Sfântul de la Rohia

Nicolae Băciuţ*

Sigur, e uşor să ne jucăm cu cuvintele şi să uităm greutatea lor semnificantă. Şi, cu toate acestea, „Sfanţul de la Rohia” nu este o gratuitate. Cine l-a cunoscut cu adevărat pe N. Steinhardt ne poate susţine şi aduce chiar argumente în plus.

întâlnirea mea cu N. Steinhardt s-a comprimat într-o carte de convorbiri... epistolare. Dacă fizic n-am fost decât în puţine rânduri aproape, spiritual m-am

* Nicolae Băciuţ (n. 1956) Poet şi publicist cu o activitate extrem de prolifică. Redactor de reviste (Echinox, Vatra, Ambasador ş.a.) şi la cotidiane (Cuvântul liber), a fondat reviste şi cenacluri etc. A publicat peste 15 volume de poezie (Memoria zăpezii, 1989, Nostalgii interzise, 1991, ş.a.), interviuri (Curs şi recurs, 1997, Oglinzi paralele, 1998, ş.a.)

întâlnit foarte des eu N. Steinhardt, cu cărţile lui, atâtea şi câte şi cum au putut să apară în regimul ostil credinţei şi sfinţilor... nu doar din cecuri, ci şi de pre pământ.

M-am apropiat cu sfiiciune şi respect faţă de N. Steinhardt şi, la prima întâlnire, s-a opus să-i sărut mâna, aşa cum, şi din instinct şi din educaţie, simţeam că trebuie să fac. I-am smuls atunci promisiunea de a-mi răspunde la câteva întrebări pe care să i le trimit în scris. Şi N. Steinhardt s-a ţinut de cuvânt, căci cuvântul lui n-a îngăduit niciodată minciuna, compromisul. Mai mult, atunci când i-am cerut ca dialogul nostru epistolar, oricât ar fi fost el de ciuntit de cei care vegheau la (ne)liniştea regimului comunist, să se transforme într-o carte, a acceptat cu sfiiciune - nu putea concepe, în milostivenia şi generozitatea sa, că ar putea refuza pe cel ce se îndreaptă spre el cu credinţă, admiraţie.

Am încercat să reconstitui „întâlnirile” mele cu N. Steinhardt din Jurnalul pe care l-am scris, adesea cu pauze lungi, în ultimii ani de viaţă ai „Sihastrului de la Rohia”. Din păcate, n-am reuşit să dau de însemnări mai vechi de august 1986. Aşadar,

21 august 1986

Am primit o scrisoare de la N. Steinhardt. Mi-a citit cartea mea, Muzeul de iarnă[1], şi se pare că va scrie despre ea. Ii răspund la scrisoare, cu reactualizarea propunerii mele de a face un interviu pentru Vatra-Dialog.

23 octombrie 1986

Sergiu, la doi ani, văzându-mă cu stiloul în mână (citind Critică la persoana întâi de N. Steinhardt, Editura Dacia, 1983), a insistat să scriu, maiorescian: „Scrie, tăticule, scrie!” I-am răspuns să mă lase în pace, că acum citesc. El şi-a îndreptat privirile nedumerite spre mine, parcă întrebându-mă: „Dacă citeşti, de ce nu spui nimic, de ce nu vorbeşti?” Lectura în gând e încă o mare necunoscută pentru el.

24 octombrie 1986

Am reuşit să pun cap la cap treisprezece întrebări pentru N. Steinhardt. Sper ca ele să ajungă la destinatar, şi, mai mult, să provoace răspunsuri. N. Steihardt e născut în 1912, are aşadar şaptezeci şi patru de ani, a debutat în 1934, e doctor în drept, a frecventat Cenaclul „Sburătorul” al lui Eugen Lovinescu, a

[1] Apărut la Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1986

w

publicat cinci cărţi şi s-a retras la Rohia, unde duce o viaţă de sihastru.

7 noiembrie 1986

Ieri am primit interviul de la N. Steinhardt şi l-am pregătit, alături de un altul realizat de Ioan Pintea tot cu N. Steinhardt, pentru tipar. A trebuit să tai din ambele interviuri acele pasaje care nu numai că ar fi fost scoase la Consiliul Culturii, dar ar fi putut face să nu fie publicate deloc interviurile. Erau pasaje referitoare la scriitori români care trăiau în exil şi care erau exilaţi şi din presa românească. I-am scris despre intenţia mea lui N. Steinhardt.

17 noiembrie 1986

I-am scris din nou lui N. Steinhardt, facându-i propunerea să continuăm interviul şi să accepte să-i trimit un nou set de întrebări.

7 decembrie 1986

Cu Virgil Poiană, de la Consiliul Culturii, am stabilit că interviul meu cu N. Steinhardt să intre în „Vatra” 2/1987, după ce trec toate sărbătorile. N-a acceptat decât interviul meu, nu şi pe cel realizat de Ioan Pintea. Pe lângă „tăierile” mele a mai tăiat şi Virgil Poiană. Important e că, în ultimă instanţă, i-a dat drumul.

7 ianuarie 1987

Am mai primit un set de răspunsuri de la N. Steinhardt. Cel mai surprinzător lucru

dintre răspunsurile este recunoaşterea valorii romanelor Groapa şi Săptămâna nebunilor ale lui Eugen Barbu. N. Steinhardt n-a făcut până acum (cel puţin eu nu am ştiinţă de aşa ceva) declaraţii publice în acest sens pentru că, spune N. Steinhardt, Eugen Barbu „ca om este odios”.

I-am mai trimis un set de întrebări. Poate că până la urmă se va naşte o carte.

26 ianuarie 1987

Scrisori cutremurătoare de la N. Steinhardt. Sper ca dialogul nostru epistolar să continue deşi nu văd nici o şansă ca în următorul deceniu să poată fi publicată o carte de interviuri cu N. Steinhardt.

19 mai 1987

In sfârşit, am primit scrisoarea de la N. Steinhardt. Nu, nu s-a întâmplat nimic. Atât doar că a fost plecat (mai este încă!) de la Rohia, cu treburi în Bucureşti, şi doar de aceea nu mi-a răspuns precedentului set de întrebări. începusem să fiu bănuitor. îmi era teamă ca Dan Culcer să nu fi intrat pe fir şi să mă fi spurcat, în stilul lui, cuiva din anturajul lui N. Steinhardt. Cred că tot lui îi datorez şi faptul că securistul care răspunde

141

de noi m-a întrebat dacă mai întreţin relaţii cu Emil Hurezeanu. Nu ştiu cine altcineva i-ar fi putut spune, tam-nesam, de incidenţa mea biografică în anii studenţiei cu Emil Hurezeanu.

14 noiembrie 1987

Recitesc, din nevoi de „reporter”, Critică la persoana întâi, a lui N. Steinhardt. Am senzaţia că am în faţă un intelectual total, mereu foarte bine informat, cu gust, un cititor abil şi un eseist rafinat, cu o logică impecabilă şi cu judecăţi cel mai adesea foarte judicioase, imparţiale.

Dac-ar mai avea acum măcar zece ani în faţă cred că ar putea edifica o mare operă.

22 martie 1988

Ieri m-a sunat la redacţie N. Steinhardt. Primise scrisoarea mea şi se grăbise să-mi răspundă în două scrisori separate. Vrea să colaboreze cu Vatra cu un text despre Bedros Horasangian mai întâi şi apoi cu alte texte. îl asigur că nu se opune nimeni din redacţie colaborării sale, că „opoziţia” vine din altă parte, „de sus”. Insistă, cu multă afecţiune, să-i scriu. La anii săi, singur printre cărţile bibliotecii de la Mănăstirea „Sf. Ana” de la Rohia, posedat de o credinţă de împrumut, N. Steinhardt a scris recviemul solitudinii fără de margini.

142

18 aprilie 1988

Scrisori de la N. Steinhardt, răspunsuri la întrebări - o relaţie regeneratoare, de menţinere a tonusului existenţial: moral, etic, estetic.

6 iunie 1988

Pauză foarte mare. Divorţ de acest jurnal... Deşi niciodată nu te poţi despărţi definitiv de ceva, de cineva...

Atât am găsit în Jurnalul” meu despre N. Steinhardt. Mereu tentat, dar şi înfricoşat, am scris pagini de jurnal uneori cu consecvenţă şi ritmicitate, alteori întâmplător şi cu mari pauze. Din perspectiva timpului actual, chiar că regret că nu am scris mai mult Jurnal”. Măcar un „Jurnal al fericirii”.

Caietele de la Rohia (II) N. Steinhardt în Amintirea contemporanilor, Editura Helvetica, Baia Mare, 2000

143

N. Steinhardt şi generaţia '80

(Anchetă literară)

N. Steinhardt s-a intersat în mod aparte de scriitorii din generaţia ’80. între ei, aflaţi în formare şi afirmare, se simţea bine. La rândul lor, aceştia au căutat apropierea de scriitorul monah. Era acesta un model?

Stimate Nicolae Băciuţ, v-aţi înscris existenţa literară, la un moment dat, şi în contextul apropierii de N. Steinhardt, apropiere confirmată de interesul acestuia pentru scrisul dv. în acest sens, vă rugăm să răspundeţi la următoarele întrebări, formulate de revista Mişcarea literară, care apare la Bistriţa.

1. Cum definiţi prezenţa literar - spirituală a lui N. Steinhardt in epocă1 Reuşea acesta să promoveze un model al omului fericit şi al scriitorului decomplexat intr-o epocă/lume derutată de nefirescul evoluţiei ei ?

144

2. Credeţi că N. Steinhardt, prin scrisul şi atenţia pe care v-a acordat-o, v-a facilitat intrarea în canonul literar (de conţinut şilsau de receptare) spre care ţinteaţi la momentul respectiv ?

3. Acceptând aprecierile critice ale monahului scriitor, aveaţi sentimentul că participaţi la o subversiune a literaturii oficiale a vremii, eventual a obişnuinţelor de receptare a unei asemenea literaturi ?

4. Nu credeţi că îndrăgostirea sa de Biserica Ortodoxă şi de neamul românesc i-a asigurat o anume „permisivitate” în epocă?

5. Consideraţi că scriitorul N. Steinhardt a receptat/cultivat/publicat astăzi la justa lui valoare?

N. Steinhardt şi generaţia regăsirii

întrebările „Mişcării literare” pot sta temelie la o lucrare despre N. Steinhardt. Intrând însă în „canoanele” publicisticii literare, suntem obligaţi să simplificăm, să sintetizăm. Iată riscuri pe care trebuie să ni le asumăm sau să refuzăm politicos provocarea... Mişcării...

1. Autorul Jurnalului fericirii a oferit modelul omului moral, asumându-şi o condiţie singulară într-o epocă/lume derutată de nefirescul evoluţiei ei.

Prezenţa „literar-spirituală” a lui N. Steinhardt, aşa cum am perceput-o eu de aproape/departe, a fost şi

145

una a salvării de rătăciri, deşi am simţit mereu primejdia... mărturisirii.

N. Steinhardt nu avea complexe, nu avea faţă de cine să le aibă. Trăia drama de a nu-şi putea comunica integral judecăţile asupra lumii.

Personal, am simţit mereu spiritul lui protector. In mult-puţinele noastre convorbiri telefonice, exprimân- du-şi nedumerirea pentru amânarea unor texte benigne altfel, mă întreba mereu dacă nu am de suferit de pe urma colaborării noastre. N. Steinhardt era incapabil să facă rău cuiva. Bunătatea sa era şi tonifiantă şi contagioasă. Ca şi generozitatea sa.

Prezenţa lui N. Steinhardt era una care întreţinea speranţa, încrederea, inducea nevoia de exigenţă, de respect faţă de valoare, de înăbuşire a tentaţiilor de a face compromisuri de orice fel.

Credinţa în Dumnezeu şi-a câştigat adepţi prin credinţa lui N. Steinhardt, iar ortodoxia şi-a putut conserva contururile nu de puţine ori corodate prin ecuaţii de chimie ideologică.

Credinţa înseamnă fericire, fericirea e religie. Lângă N. Steinhardt, prin cărţile sale, te simţeai un om fericit. Adică credincios. Câtă credinţă atâta fericire, câtă fericire atâta credinţă. N. Steinhardt era un om credincios. Adică fericit. Adică un model. Iar scrisul e şi el fericire, e şi el credinţă. Şi dacă ai credinţă, nu mai ai, ca

scriitor, nici complexe. N. Steinhardt nu promova
146
modele, era el însuşi un model. Pe care-l acceptai sau nu.

2. Saloanele Culturale „Liviu Rebreanu” de altădată au atras în vârtejul lor câteva nume fascinante pentru nişte vremuri de... „restrişte şi jale”, cum ar spune poetul. N. Steinhardt era între toţi ca un sfânt. Ca Sfântul Nicolae: bun, generos, înţelept, risipitor cu sine, ocrotitor pentru cei care trebuiau ocrotiţi.

Pentru mine, cel trecut prin experienţa echinoxistă, educat în cultul respectului valorilor, N. Steinhardt era partea care lipsea spiritului echinoxist.

De aceea am şi „provocat” dialogul nostru epistolar, devenit carte după 1989. Un dialog consecutiv lecturii cărţilor lui N. Steinhardt.

Cât a fost în viaţă N. Steinhardt, n-am publicat decât o carte de versuri, „Muzeul de iarnă”, la Editura Dacia, în 1986. A scris despre această carte, iar publicarea acelui text, până la apariţia în revista „Tribuna”, s-a plimbat pe la câteva redacţii care nu l-au publicat, pentru că N. Steinhardt era incomod pentru regim şi numele lui nu trebuia să se afle în circulaţie.

Lectura critică a cărţii mele, făcută de N. Steinhardt a fost un paşaport cu viză în lumea poeziei.

3. Oricum, prezenţa conformist - nonconformistă a monahului de la Rohia era oriunde subversivă,
147
judecăţile lui critice suspicionate mereu, iar subiecţii textelor lui N. Steinhardt posibili membri ai unei organizaţii secrete care ar fi putut pregăti... schimbarea de regim.

E uşor de simplificat acum, de privit cu umor, dar atunci orice scenariu putea fi închipuit şi pus pe seama lui N. Steinhardt şi a „ciracilor” săi.

4. Sigur, credinţa ortodoxă la care s-a convertit N. Steinhardt ar fi putut linişti într-un fel pe cei care „gestionau” pe ascuns timpul şi ideile (literare) ale scriitorilor. N. Steinhardt s-a convertit în puşcărie nu pentru a fi pe placul regimului, care oricum nu iubea biserica, ci pentru a găsi o cale spre sine, o cale de salvare a sufletului său, nu a fiinţei sale fizice.

Un evreu convertit la ortodoxie nu se întâlnea la tot pasul. Dar nu convertirea i-a adus iertarea regimului şi „împăcarea cu acesta. Ca orice convertit, N. Steinhardt s-a manifestat cu exces de zel bine temperat însă, în ortodoxie.

Nu cred că ortodoxia i-ar fi putut asigura o anume „permisivitate” în epocă. Nu, ortodoxia n-a fost o câijă pentru N. Steinhardt, în sensul sprijinului reciproc tacit!

5- Nu ştiu ce e just/injust în receptarea/cultivarea/ publicarea lui N. Steinhardt. Dacă ar trăi, nici N. Steinhardt n-ar fi dorit, în modestia şi smerenia sa,
148
să vorbească despre .justeţea” destinului său în cultura română.

Posteritatea multor scriitori români e dominată de nedreptăţi, între care uitarea e sentinţa cea mai gravă. Meii ales când uitarea aduce atingere valorii.

Acuze de tot felul, paralele cu operele unor scriitori, au avut repercursiuni şi asupra judecăţilor de valoare literară. N. Steinhardt ar fi fost mâhnit de tabloul receptării literare de azi de la noi. Era un om care nu ezita să recunoască valoarea unor cărţi semnate de scriitori pe care, ca oameni, mai degrabă îi detesta, deşi nu era capabil de răutăţi, de păcate de acest fel.

Despre câteva romane ale lui Eugen Barbu susţinea că sunt nişte capodopere, dar pentru că Eugen Barbu şi a sa Săptămâna s-au purtat ireverenţios faţă de prietenii săi de la Paris, Virgil Ierunca şi Monica Lovinescu, nu a scris despre aceste cărţi. Posteritatea lui N. Steinhardt e una fericită. E un jurnal al fericirii. I-au fost

publicate, reeditate cărţi, au fost publicate trei cărţi de interviuri (realizate de Zaharia Sângeorzan, Ioan Pintea şi subsemnatul), i-au fost adunate între coperte texte risipite în presa vremii.

Amintirea lui N. Steinhardt e vie, graţie şi unor tineri scriitori care i-au stat prin preajmă şi care-i gospodăresc cu eleganţă şi recunoştinţă posteritatea.

149

S-au scris lucruri fundamentale despre N. Steinhardt, opera sa circulă, aşteptând să fie descoperită şi redescoperită.

Tinerii în care a investit încredere se dovedesc, în bună măsură, a fi la înălţimea investiţiei făcută în ei. Lor li se datorează în parte şi felul în care N. Steinhardt a rămas contemporanul nostru.

N. Steinhardt e o excepţie fericită în anormalitatea postmodernistă a fenomenului literar românesc.

3 iunie 2003

150

Addenda la ediţia a III-a

9

după optsprezece ani

Toamna se dilată, revărsându-şi blândeţea spre sfârşitul lui octombrie, printr-un soare de început de anotimp.

Răsfoiesc, în microbuzul care mă duce la Rohia, împreună cu câţiva poeţi târnăveneni, cartea de interviuri cu N. Steinhardt, „Intre lumi”, pe care le-am realizat „epistolar” cu Monahul de la Rohia, între 1986 şi 1988.

Descopăr că în urmă cu 18 ani, N. Steinhardt îmi scria, la propunerea de a realiza un interviu că: „Desigur că mi-ar face plăcere un dialog. Cred că ar fi mai bine cu întrebări scrise; ori veniţi aici, însă eu voi lipsi între 1 septembrie şi probabil 15 octombrie. Veţi fi foarte bine venit aici, după 15 octombrie, înştiinţân- du-mă în prealabil, ca să fiţi sigur că m-am înapoiat”.

Am plecat spre Rohia în penultima zi a lui octombrie. Din păcate, după... optsprezece ani. Mi-am dorit mult să ajung la Rohia. Mai ales atunci când

151

Monahul Nicolae se afla acolo, trebăluind în Biblioteca Mănăstirii, dar şi trăindu-şi viaţa de călugărie, de simplu monah, renunţând la toate pentru acel colţ de rai din Ţara Lăpuşului.

Am ratat de câteva ori, amânând întâlnirea cu Rohia, după ce în 1989, părintele Nicolae a plecat dintre noi, rămânând de veghe sub umbra deasă a pădurii din preajma mănăstirii în care şi-a regăsit tihna şi bucuria credinţei. A venit la Rohia, ne mărturiseşte călugărul Paisie, care-i duce mai departe misiunea pe care şi-a asumat-o şi părintele Nicolae. După moartea tatălui său, N. Steinhardt îşi căuta un loc unde să se retragă, pentru a trăi în ortodoxie, pentru care a optat în închisoare, cu ani în urmă. Unde ar fi vrut să rămână, nu era primit, ştiindu-se că el era un fost puşcăriaş politic, unde ar fi fost primit nu s-a putut decide să rămână. Cred că alegerea Rohiei a fost cea mai inspirată, cea mai potrivită. în 1980, când i s-au deschis porţile Rohiei, „Casa Poetului”, plănuită de poetul Ioan Alexandru, el însuşi îndrăgostit de Mănăstirea Rohia, era în construcţie. Când a fost gata, în acelaşi an, părintele Nicolae a fost primul locatar. Cel care avea să înnobileze locul, facându-l motiv de pelerinaj în plus pentru cei trăitori întru credinţă ortodoxă şi iubitori de literatură. Camera/chilia părintelui Nicolae e modestă. Câteva cărţi dragi, propriile sale cărţi apărute antum şi postum, fotografii de

152

familie, masa de lucru, o sobă de teracotă, un pat simplu, un dulap, câteva obiecte personale, ochelarii, bastonul în care-şi sprijinea povara anilor, dar şi a închisorii, sunt martore ale unui destin unic în cultura română. Spiritul lui N. Steinhardt plutea peste tot în chilia din „Casa Poetului". Timpul de la Rohia, dincolo de rugăciuni, a fost trăit de părintele Nicolae în Biblioteca Mănăstirii. Peste 27.000 de cărţi din cele patruzeci de mii ale Mănăstirii au trecut prin mâinile criticului şi eseistului, fiind fişate cu minunţiozitate şi cu rigoarea de care a făcut numeroase probe în tot scrisul său, risipit în cărţi şi reviste, din ţară şi din străinătate.

L-am căutat pe N. Steinhardt la Rohia. După optsprezece ani. N. Steinhardt nu mai era acolo, timpul n-a mai avut răbdare cu el, deşi cred că mare i-ar fi fost bucuria dacă ar fi prins măcar o zi de libertate, el, care a făcut mereu apologia libertăţii, în spaţiu şi în gândire.

N-am regretat însă amânarea. Ziua în care am ajuns la Rohia a fost în măsură să nu ştirbească din aura pe care eu, cel care n-am văzut până atunci Rohia, mi-o imaginasem, mi-o dorisem s-o aibă.

Am întârziat optesprezece ani. N. Steinhardt nu mă mai aştepta. Dar el era acolo.

Târgu-Mureş, 31 octombrie 2004

I

Cuprins

Tiparul executat prin comanda nr. 720, 2006, la
CARTPRINT Baia Mare, cod 430061 cartier Săsar, str. Victoriei nr. 146 tel ./fax: 0262/218923 ROMÂNIA
i i\jai ui CACv:
i?